

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Pracovník orgánu sociálně právní
ochrany dětí, jako opatrovník dítěte
před soudem**

Zuzana Švadlenková Malíková

Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová
Studijní program: B 7508 Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí, jako opatrovník dítěte před soudem“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 30. 11. 2007

Zuzana Švadlenková Malíková

Bibliografická citace

Pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí, jako opatrovník dítěte před soudem: bakalářská práce / Zuzana Švadlenková Malíková; vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová. -- Praha, 2007. -- 65 s.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na činnost pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí, jako soudem ustanoveného opatrovníka dítěte v rámci soudního řízení. Vychází jak z teoretických poznatků, publikací, zákonů, praktických zkušeností získaných při výkonu kolizního opatrovnictví, tak i z informací od opatrovnických soudců. Cílem práce je posoudit, zda soudem ustanovený opatrovník dítěte může uhájit skutečný zájem a blaho dítěte. Začátkem práce se autorka zabývá náhledem do historie opatrovnictví v České republice, klade si otázku co vlastně je nejlepší „zájem a blaho dítěte“ a zároveň nastiňuje budoucnost opatrovníka v rámci sociálně právní ochrany dětí. Těžiště práce spočívá ve vymezení role opatrovníka z právního i praktického hlediska, důležitosti spolupráce soudu a opatrovníka, z jeho postavení v soudním řízení a daných postupů a úkonů před soudem. Dále je práce zaměřena na praktický postup opatrovníka v některých typech řízení za použití kazuistik, které byly zpracovány ze spisové dokumentace vedené orgánem sociálně právní ochrany dětí. Závěrem autorka odpovídá na stanovený cíl práce a zmiňuje některé negativní faktory, které mohou v praxi výkon kolizního opatrovníka ovlivnit.

Klíčová slova

Sociálně-právní ochrana dětí
Kolizní opatrovník
Zájem a blaho dítěte

Children's rights and welfare officers as guardians of minors in court proceedings

Summary

The present bachelor's degree thesis focuses on the role of children's rights and welfare officers as court-appointed guardians of minors for the purposes of court proceedings. The thesis is based on theoretical knowledge gained from publications and laws, hands-on experience acquired serving as a guardian ad litem as well as information provided by guardianship judges. The aim of the thesis is to assess whether a court-appointed guardian may actually protect the best interests and well-being of a child. In the first part of the thesis, the author takes a look back at the history of guardianship in the Czech Republic while considering the nature of "the best interests and well-being" of the child and outlining the future of the guardian within the framework of the protection of children's rights, legitimate interests and social needs. The main focus of the thesis is the delimiting of the role of a guardian from the comparative perspective of law and practice, the importance of co-operation between the court and the guardian, the guardian's position in a court proceeding and the steps and acts before the court. In addition, the thesis addresses specific steps of the guardian in certain types of proceedings using case studies prepared on the basis of files maintained by an authority dedicated to the protection of children's rights and interests. At the end of the thesis, the author gives an answer to the target question set at the beginning of the work and mentions several factors that may, in practice, have a negative impact on the performance of a guardian ad litem.

Keywords

Protection of children's rights, legitimate interests and social needs
Guardian ad litem
The best interests and well-being of a child

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své poděkování vedoucí své bakalářské práce, PaedDr. Marii Vorlové, JUDr. Petru Mazancovi – soudci Okresního soudu pro Prahu-východ, dále pak kolektivu pracovníků Odboru sociálně právní ochrany dětí MěÚ v Říčanech pod vedením Evy Špejzlové, a v neposlední řadě mé rodině.

Obsah

1. Úvod	10
1.1. Cíl	11
2. Opatrovnictví z právního hlediska	12
2.1. Náhled do historie opatrovnictví v ČR	12
2.2. Zákonné zastupování dětí v občanském zákoníku	15
2.3. Rozlišení a postavení opatrovníka	16
2.3.1. Kolizní opatrovník	18
2.3.2. Opatrovník v řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti ..	19
2.3.3. Opatrovník v řízení o osvojení	20
2.3.4. Majetkový opatrovník - ochrana jmění dítěte	21
2.3.5. Opatrovník ad hoc	22
2.4. Doba trvání opatrovnictví	22
2.5. Náhled do budoucnosti opatrovníka v rámci sociálně právní ochrany dětí	24
3. Role opatrovníka z právního i praktického hlediska	25
3.1. Spolupráce opatrovníka a soudu	25
3.2. Pohled opatrovnického soudce na roli opatrovníka	26
3.3. Zjišťování názoru dítěte a právo na informace	27
3.4. Význam šetření opatrovníka a zpráva pro soud	29
3.5. Nesporné řízení a jeho zásady	30
3.6. Vymezení účastníků řízení	31
3.6.1. Nejdůležitější práva a povinnosti účastníků řízení	32
3.6.2. Zastoupení účastníků	32
4. Úkony před soudem	34
4.1. Návrh a jeho náležitosti na zahájení řízení	34
4.2. Zahájení řízení	35
4.3. Dokazování	35
4.3.1. Důkazní povinnost	35
4.3.2. Výslech	36
4.3.3. Důkaz listinou	36
4.3.4. Znalecký posudek	36
4.3.5. Závěrečný návrh	37
4.4. Rozhodnutí	37
4.5. Opravné prostředky	38
4.5.1. Odvolání	38
4.5.2. Náležitosti odvolání	38
5. Postup opatrovníka v praxi ve věcech péče o nezletilé a některé typy řízení	40
5.1. Řízení o předběžném opatření	40

5.2.	Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí	43
5.3.	Řízení o úpravě poměrů (výchova a výživa nezl. dětí)	45
5.4.	Řízení o vyživovací povinnosti	49
5.5.	Řízení o výchovných opatřeních	51
5.6.	Řízení o ústavní výchově.....	53
5.7.	Řízení v náhradní rodinné péči	55
5.8.	Řízení o úpravě styku	56
5.9.	Řízení ve věci rodičovské zodpovědnosti	58
5.10.	Řízení v paternitních sporech.....	59
5.11.	Dědické řízení	60
5.12.	Další typy řízení	61
6.	Závěr.....	63
7.	Seznam literatury	65

1. Úvod

„Nejdůležitější vlastností sociální pracovnice je objektivita. Jde o schopnost zcela nestranného pohledu, a je dobře, pokud ho dovedeme uplatnit i na sebe. Tato schopnost podmiňuje z největší části vztah sociální pracovnice k okolí. Protože v sociální práci je téměř každý úkon spojen s těžkostmi, které jsou všeobecně málo známé, nebo ne zcela uznávané, tak pracovnice musí vynaložit všechny síly, aby získala uznání a pro sebe autoritu. Nedělá to pouze proto, aby hájila prestiž své profese, ale především, aby mohla s úspěchem zastupovat zájmy svých klientů. Dobrý sociální pracovník není idealista ani skeptik, věří nejen ve svou práci, ale především lidem.“

(Eva Taussigová, III. mezinárodní konference sociální práce v Londýně, 1936)

Téma mojí bakalářské práce jsem si zvolila z toho důvodu, že z mého pohledu a zároveň praktických zkušeností, je opatrovnictví velmi často se vyskytující pojem, jehož správný význam a obsah je opakovaně, především laickou veřejností, ale i začínajícími sociálními pracovníky, kteří působí v sociálně právní ochraně dětí, vnímán mylně. Role opatrovníka, především kolizního opatrovníka, je vedle běžné sociální práce a poradenství jedním z důležitých těžišť práce orgánů sociálně právní ochrany dětí. Společnost a stát má zájem na tom, aby děti prospívaly, a z toho vyplývá nutnost vzájemné spolupráce orgánů sociálně právní ochrany dětí a soudu při výkonu kolizního opatrovnictví. Orgány sociálně právní ochrany dětí jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, MPSV a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně¹. V činnosti opatrovníka jde o odbornost, která vyžaduje i průběžné studium platných právních předpisů, ale i poznatků z oboru psychologie, psychiatrie, pedagogiky a dalších. Kolizní opatrovník by měl hrát roli mediátora, který zklidňuje celou situaci. Opatrovník by si měl být vědom, že se podílí na spolurozhodování o budoucnosti dítěte.

Stále narůstají případy vysoce konfliktních opatrovnických řízení. Děti, které často stojí mezi neústupnými a nenávistnými rodiči, se nacházejí v pozici „psychicky týraného“ dítěte. Rozhodování o

¹ podle § 4 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (dále jen SPOD), ve znění pozdějších předpisů, str. 31, ÚZ č. 592

poměrech dítěte je pak velice složitá záležitost. Takovéto spory pak často trvají mnoho let.

Pojem kolizní opatrovník je často pro rodiče pojmem neznámým, neznají jeho úlohu, nebo si ho zaměňují za osobu, která řeší jejich soukromé spory, nebo přejímá jejich rodičovskou zodpovědnost. Je však nutné říci, že ustanovení opatrovníka vždy znamená zásah do práv rodičů a to z hlediska zúžení jejich práv při výkonu rodičovské zodpovědnosti.

Často je kolizní opatrovník v nelibosti jednoho z rodičů a velice často nejsou rodiče schopni pochopit, že kolizní opatrovník hájí zájmy dítěte a nikoli zájmy rodičů. Kolizní opatrovník ustanovený rozhodnutím soudu má rovnocenné postavení účastníka řízení před soudem, vzniká mu tzv. generální procesní plná moc. Je tedy ve stejné pozici v rámci procesních úkonů jako například advokát. V rámci praxe však zřídka bývá ustanovení opatrovníka věcí čistě formální. Každý případ je individuální a jsou to především rodiče, kteří zakládají, zda práce kolizního opatrovníka bude spočívat pouze v jednoduchém úkonu, nebo půjde o dlouhodobý proces.

1.1. Cíl

Úkolem kolizního opatrovníka je zastupovat nezletilé dítě a úspěšně hájit jeho oprávněné zájmy při střetu s rodiči. Prvotním hlediskem kolizního opatrovníka by měl být zájem a blaho dítěte tak, jak to vyplývá z Úmluvy o právech dítěte a dalších právních předpisů a mezinárodních smluv, které jsou součástí našeho právního systému. Cílem mé bakalářské práce je tedy posoudit, zda má kolizní opatrovník tu možnost uhájit skutečný zájem a blaho dítěte. Abych mohla na tuto otázku a zároveň cíl mé práce odpovědět, je nutné nejdříve vymezit tento právní a posléze faktický pojem práce kolizního opatrovníka v rámci sociálně právní ochrany dětí a dále jeho postavení v řízení před soudem.

Ve své práci budu vycházet především z prostudované literatury, ze zákonů a ze své praxe sociální pracovnice na Odboru sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Říčanech, kde pracuji v této pozici třetím rokem.

2. Opatrovnictví z právního hlediska

Ochrana dítěte a naplňování jeho práv vyplývá z právní úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi.

2.1. Náhled do historie opatrovnictví v ČR

První počátky zákonných úprav ochrany dětí se datují do druhé poloviny devatenáctého století, kdy vznikla tak zvaná péče chudinská, která byla nejspodnější „ochranou sítí“. Koncem roku 1863 došlo k vydání říšského zákona domovského, který navázal na zemský zákon chudinský pro Čechy z roku 1868. Tyto zákony byly jedny z prvních opatření veřejné správy ve prospěch sociálně slabých jedinců např. výživa a výchova dětí chudých obecních příslušníků, zařízení pro nápravu zanedbané mládeže. Péče byla zajišťována domovskou obcí. Osirelým a opuštěným dětem se v rámci chudinské péče poskytovala náhrada za chybějící péči vlastní rodiny, a to buď ve zvláštních ústavech např. v sirotčincích, dětských domovech nebo v pěstounské péči. Již tehdy byla vyřešena otázka, které péči dát přednost, zda péči ústavní nebo rodinné, a to ve prospěch péče rodinné. Zákon č. 62/1901 položil základ k utváření zemských sirotčích fondů. Sirotčí pokladny byly zřízeny u okresních soudů k ukládání hotových peněz nezletilých sirotků. Z nich byla podporována jak péče v rodinách v individuální péči pěstounů, tak v ústavech, soukromých organizací a zařízeních pro děti. Od roku 1904 vznikly „okresní komise pro péči o mládež“, které přijímaly patronaci nad potřebnými dětmi. Nabytím státní samostatnosti vznikaly samostatné vlastní ústřední státní orgány, ministerstva. Došlo ke změně názvu z okresních komisí péče o mládež na okresní péče o mládež, které již spadaly do soudního okresu. Okresní péče o mládež poskytly ve svých orgánech zastoupení úřadům a soudům přicházející do styku se sociální péčí o mládež a zároveň se staly pomocnými orgány zákonné péče o mládež. Významným právním dokumentem ve vývoji okresních péčí se stalo vládní nařízení č. 20/1930 Sb., o hromadném poručení, které bylo prováděcím předpisem zákona č. 256/1921 Sb. Podle těchto úprav, jestliže nebylo vhodných osob, které by byly ochotny přijmout poručení nezletilých, pověřil poručenský soud výkonem poručení okresní péči o mládež s tím, aby účinným způsobem hájila práva a zájmy poručenců. V době nacistické okupace činnost okresních péčí o mládež přečkala celou dobu s podstatným

omezením. Po roce 1945 vývoj ochrany dětí byl poznamenán změnou politických a společenských podmínek.²

Právní úprava vztahů v manželství, v rodině a k dětem byla důležitou součástí právního řádu. V roce 1949 byla vyčleněna ze soustavy občanského práva a byl vytvořen samostatný rodinně právní kodex – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Především byla zakotvena rovnoprávnost muže a ženy, zajištěno stejné postavení všech dětí, ať se narodily v manželství nebo mimo ně, dále ochrana mateřství a rodiny ze strany společnosti. Zákon o právu rodinném se stal základním zákonem samostatného odvětví našeho právního řádu – rodinného práva. Muž přestal být hlavou rodiny. Došlo k přeměně právního institutu tzv. otcovské moci v moc rodičovskou. Oba rodiče dostali stejná práva a povinnosti při výchově a výživě dětí. Nebylo již třeba ustanovovat při úmrtí otce zákonného zástupce poručníka k výkonu rodičovské moci.³

Po roce 1948 dochází k tomu, že sociální péči se nevěnovala velká pozornost proto, že se předpokládalo, že všechny sociální problémy, od chudoby, nezaměstnanosti přes prostituci, kriminalitu a násilí jsou dočasné a zmizí, jakmile zmizí třídní rozdíly.⁴

Podstatný zásah do ochrany dětí přinesl zákon č.69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže, tento zákon definoval pouze výkon hromadného poručení a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči svých rodičů, jako činnost poradní a pomocnou s tím, že stát přispívá na úhradu osobních potřeb dětí, které to potřebují. Sociálně právní ochrana mládeže přešla do působnosti rezortu spravedlnosti, která se spíše stala pomocným orgánem soudů, než orgány vlastní sociální práce.⁵

Přijetím zákona č. 94/1963 Sb., o právu rodinném soud zkoumal příčiny, které vedly k rozvratu manželství a součástí rozvodového rozsudku byla i úprava poměrů k nezletilým dětem.

² Srovnej Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí- Ohlédnutí do minulosti, str. 9-12, Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Komentář 2. aktualizované vydání, Věra Novotná, Eva Burdová, František Brabenec

³ Srovnej Zákon o rodině – Komentář 1989, předmluva, z důvodové zprávy, str. 7-12

⁴ Srov. Základy sociální práce, Matoušek, str. 140

⁵ Srov. Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí- Ohlédnutí do minulosti, str. 13, Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Komentář 2. aktualizované vydání, Věra Novotná, Eva Burdová, František Brabenec

Novelou tohoto zákona s účinností od 1. 8. 1998 byla zvýšená ochrana zájmů nezletilých dětí v souvislosti s rozvodovým řízením. Touto novelou bylo odděleno soudní řízení pro úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu manželství od řízení rozvodového.⁶

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“) upravuje instituty rodinného práva. Tento zákon původně dílčím způsobem upravoval i oblast poskytování sociálně právní ochrany dětí. Tato oblast byla ze zákona o rodině vypuštěna a byla komplexně uvedena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPOD“). Účinnost tohoto zákona nastala od 1. 4. 2000.

Zákon o SPOD soustřeďuje ochranu dětí do uceleného předpisu veřejnoprávní povahy a to zejména z hlediska působnosti orgánů, které sociálně právní ochranu dětí vykonávají.

Sociálně právní ochrana dětí je definována v ustanovení § 1 zákona o SPOD a zahrnuje zejména zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.⁷

Zákon o sociálně právní ochraně dětí, je normou veřejnoprávní povahy, protože stát je garantem poskytování sociálně právní ochrany dětí, kde je předním hlediskem zájem a blaho dítěte.

Zájem dítěte nelze nikdy podřadit zájmům jiných, jako jsou např. zájmy rodičů, rodiny, jiných osob, státu. Poprvé se pojem „blaho dítěte“ objevil v právním řádu České republiky přijetím Úmluvy o právech dítěte. Později o blahu dítěte hovořil § 41 zákona o rodině, který však byl zrušen. Zákon o rodině na mnoha místech používá pojem zájem či prospěch dítěte. Blaho dítěte je však v této souvislosti pojmem obecnějším, nadřazený pojmu zájem a prospěch dítěte.⁸

Je nutné podotknout, že neexistuje právní definice pojmu „zájem a blaho dítěte“, proto lze jen odvodit, že zájem dítěte musí být předním

⁶ Zákon č. 91/1998 Sb. (novela zákona o rodině) s účinností od 1. 8. 1998 – zrušen § 113 odst. 1 o.s.ř., který upravoval spojení rozvodového řízení a řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu

⁷ Srovnej § 1 zákona č.359/99 Sb., str. 31, ÚZ č. 592

⁸ Srovnej Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Komentář 2. aktualizované vydání, Věra Novotná, Eva Burdová, František Brabenec, Poznámky str. 23

hlediskem jakékoliv činnosti, která se ho dotýká, tak jak stanovuje Úmluva o právech dítěte, která byla ratifikována ČSFR v roce 1991, která je nadřazena vnitrostátním zákonům.

Listina základních práv a svobod stanoví, že rodina a rodičovství jsou pod ochranou zákona, který zaručuje zvláštní ochranu dětem⁹.

Především však rodiče jsou povinni hájit a chránit dítě proti každému, kdo by chtěl způsobit dítěti jakoukoliv újmu.

2.2. Zákonné zastupování dětí v občanském zákoníku

Zákonné zastoupení dětí a opatrovnictví v občanském zákoníku¹⁰, vymezuje v hlavě druhé účastníky občanskoprávních vztahů tak, že způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením a tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé¹¹ (tzv. nasciturus).

Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývá práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí, které se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství na základě rozhodnutí soudu¹².

Občanský zákoník pamatuje i na nezletilé, kteří mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové vyspělosti odpovídající jejich věku¹³.

V § 26 a 27 pak občanský zákoník uvádí, že pokud nejsou fyzické osoby k právním úkonům plně způsobilé, jednají za ně jejich zákonní zástupci a v otázce, kdo je zákonným zástupcem nezletilého dítěte, odkazuje na zákon o rodině.¹⁴

Jestliže zákonní zástupci jsou povinni též spravovat majetek těch, které zastupují, a nejde-li o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem třeba schválení soudu.¹⁵

⁹ Srovnej čl. 32 LZPS, Zákony ČR online-úplná znění zákonů, přehled právních předpisů platných v ČR, str.7

¹⁰ Zákon č. 40/1994 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹ Srovnej § 7 občanský zákoník

¹² § 13 zákona o rodině, str. 7, ÚZ č. 592 (takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné § 8)

¹³ Srovnej § 9 občanský zákoník

¹⁴ Srovnej § 26 a § 27 občanský zákoník

¹⁵ Srovnej § 28 občanský zákoník

V případě střetu zájmu zákonného zástupce se zájmy zastoupeného nebo ke střetu zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákonným zástupcem, ukládá občanský zákoník v § 30 povinnost soudu ustanovit zvláštního zástupce.¹⁶

2.3. Rozlišení a postavení opatrovníka

Opatrovník je podle § 83 ZOR ustanovován k ochraně zájmů nezletilého v jednotlivých případech, podle toho rozlišujeme opatrovníky.

- a) kolizní opatrovník (opatrovník v případě střetu zájmů § 37 odst. 1,2 ZOR)
- b) opatrovník v řízení o osvojení (§ 68b ZOR)
- c) pro správu jmění dítěte (tzv. majetkový opatrovník § 37b ZOR)
- d) opatrovník v případě omezení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 odst. 2 ZOR)
- e) opatrovník ad hoc (§ 83 ZOR)

Opatrovník ve zvláštních případech:

- a) opatrovník pro řízení o určení otcovství (§ 73 o.s.ř.)
- b) opatrovník v případě nečinnosti rodičů (§ 44 odst. 1 ZOR)
- c) opatrovník v trestním řízení (§ 45 odst. 2 trestního řádu) – např. když nezletilý je poškozený podle § 215 odst. 1,2 písm. b)
- d) opatrovník v dědickém řízení (§ 37 odst. 2 ZOR)

Ustanovení § 83 zákona o rodině rekapituluje, kdy soud musí opatrovníka ustanovit (viz.výše). Může též nastat situace, která nelze předvídat, v nichž dítě musí být zastoupeno opatrovníkem, z hlediska ochrany práv dítěte. Může to být například nečinnost rodičů, kdy dítě výrazně poškozuje (např. neuplatňují nároky na sociální dávky), pak se opatrovník ustanoví dle § 83 zákona o rodině. Zvláštním důvodem k ustanovení opatrovníka je postup dle § 73 o.s.ř. pro řízení o určení otcovství. Dalším případem může být nečinnost rodičů z objektivních příčin, nepříznivý zdravotní stav, může být zahájeno řízení dle § 41 odst. 1 a ustanovit opatrovníka k zajištění práv dítěte. Ve všech případech opatrovnictví, je pro soud podstatné zajištění odborných znalostí a způsobilosti této osoby funkci opatrovníka vykonávat,

¹⁶ Srovnej § 30 občanský zákoník

taktéž ochota funkci převzít a plnit úkoly z ní vyplývající způsobem, který bude nezletilému ku prospěchu.¹⁷

„Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna“¹⁸

Opatrovník zodpovídá za řádné provedení úkolu a podléhá v tomto směru dozoru soudu.¹⁹

Rodiče jsou zákonnými zástupci dítěte a jim náleží rodičovská zodpovědnost, kterou definuje zákon o rodině v § 31 jako *souhrn práv a povinností při*

** péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*

** zastupování nezletilého dítěte*

** správě jeho jmění.*

Ve srovnání s „poručníkem“ nahrazuje opatrovník rodiče pouze v omezeném rozsahu – vykonává pouze dílčí práva a povinnosti zákonných zástupců, kdežto poručník vykonává všechna práva a povinnosti jinak náležející rodičům. Poručník dále zajišťuje výchovu dítěte.²⁰

Opatrovník pro řízení před soudem má stejné postavení jako zástupce účastníka na základě procesní plné moci. Je proto oprávněn ke všem úkonům, které může v řízení učinit účastník. Jakékoliv rozhodnutí soudu v řízení, kde je nezl. zastoupen opatrovníkem, může být s účinkou řádného doručení nezletilému doručeno k rukám kolizního opatrovníka. Opatrovník může za opatrovance udělit plnou moc advokátovi nebo jinému občanovi, a to v rozsahu, v jakém je oprávněn jednat sám opatrovník.

¹⁷ Srovnej komentář k § 83 zákona o rodině, Komentář zákona o rodině, 8. vydání k 1. 9. 2007, str. 268

¹⁸ § 84 zákona o rodině, Komentář zákona o rodině, 8. vydání k 1. 9. 2007, str. 269

¹⁹ Srovnej komentář k § 84 zákona o rodině, Komentář zákona o rodině, 8. vydání k 1. 9. 2007, str. 270

²⁰ V žádném případě nelze ve vztahu k nezletilým dětem zaměňovat institut opatrovnictví a poručenství, což se do roku 1989, kdy byla přijata velká novela zákona o rodině, stávalo, neboť pod jedním pojmem „opatrovnictví“ se skrývaly dva odlišné instituty, a to opatrovnictví i poručenství. Novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb. přinesla rozlišení tak, že se vrátila k původnímu pojmu poručenství.

2.3.1. Kolizní opatrovník

Zákon o rodině dále v § 37 odst. 1 a 2 uvádí, že žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nich by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů. Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně právní ochranu dětí.

Dle § 20 o.s.ř. ve spojení s § 8 odst. 1,2 Občanského zákoníku nemá žalovaný 2) s ohledem na svůj věk procesní způsobilost a s ohledem na předmět řízení a s tím spojenou možnost konfliktu zájmů žalovaného²⁾ a jeho rodičů, kteří jsou rovněž účastníky řízení, nemůže být v řízení zastoupen svými zákonnými zástupci.

Pro tohoto opatrovníka, který je ustanoven soudem, je používán termín *kolizní opatrovník*, tento pojem však není pojmem v zákoně uvedeným, jedná se však o pojem vžitý. Zpravidla soud ve svých usneseních ustanovuje obecní úřad obce s rozšířenou působností opatrovníkem při určitém právním úkonu. Za pozornost stojí, že zákon o rodině neumožňuje rodičům zastupovat dítě již v situaci, kdy kolize zájmů mezi rodiči a dětmi jen hrozí, tedy ještě nenastala, ale mohla by nastat. K této situaci dochází, pokud jsou rodiče i nezletilé dítě účastníky jednoho soudního řízení.

Je tomu tak:

- ve všech řízeních týkajících se péče o nezletilé podle § 178 a násl. OSŘ,²¹ ale i v dalších jako
- řízení o dědictví, jestliže dědí rodič a nezl. dítě
- řízení o určení nebo popření otcovství
- v řízení o osvojení

Protože ustanovení § 37 zákona o rodině stanoví, že opatrovníkem bude „zpravidla“ ustanoven orgán sociálně právní ochrany dětí, znamená to, že soud při rozhodování, koho do té funkce ustanoví, není žádným striktním pravidlem vázán. Pokud však bude OSPOD ustanoven, je povinen funkci přijmout a řádně jej vykonávat dle § 17 písm. a) a § 35 odst. 2 zákona č. 359/99 Sb. Soud má však možnost

²¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), str. 51, ÚZ č. 575 podle stavu k 1. 9. 06

ustanovit i jiný orgán, ten tuto povinnost funkci přijmout nemá. Orgán sociálně právní ochrany dětí by neměl být ustanovován do funkce opatrovníka, pokud je sám navrhovatelem ve smyslu § 14 odst. 1 zákona č. 359/99 Sb. Je-li totiž v procesní roli navrhovatele, nemůže současně vykonávat poněkud odlišnou roli opatrovníka, soud by měl tedy ustanovit jinou vhodnou osobu.²²

Tento opatrovník se neustanovuje pouze pro účely zastoupení v soudním řízení. Může být ustanoven i tehdy, jde-li o právní úkon, kdy jsou účastníci jak nezletilé děti, tak jejich rodiče (např. darovací smlouva nebo smlouva o poskytnutí úvěru ze stavebního spoření).

2.3.2. Opatrovník v řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti

Je to další případ, kdy je zapotřebí dítěti ustanovit opatrovníka. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost, nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte. Při omezení rodičovské zodpovědnosti soud vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje.²³

Toto omezení přichází v úvahu v případech, kdy rodiče nebo některý z nich nevěnuje dítěti dostatečnou péči, nebo kdy se jeví důvodná obava, že by rodiče řádně nehosподаřili s majetkem nezletilého, vždy ovšem za předpokladu, že nedostatky rodičů nedosáhly intenzity, pro kterou by bylo nutné použít jiného opatření podle zákona o rodině.²⁴

Pokud by byla rodičovská zodpovědnost omezena u obou rodičů, je třeba dítěti ustanovit opatrovníka. Podle okolností případu a povahy práva, jehož se omezení týká, ustanoví soud nezletilému opatrovníka, který by byl oprávněn toto právo vykonávat např. vést správu majetku podle § 83 odst. 1 zák. o rodině. Pokud není potřeba soustavné

²² Srovnej komentář k § 37 zákona o rodině, Komentář k zákonu o rodině, 8. Vydání k 1. 9. 2007, str. 109

²³ Srovnej § 44 odst. 2 zákona o rodině, Komentář k zákonu o rodině, -/-, str. 130

²⁴ Srovnej komentář k § 44 odst. 2 zákona o rodině, Komentář k zák. o rodině, 8. vydání k 1. 9. 2007, str. 132

činnosti opatrovníka, ustanoví soud nezletilému opatrovníka k úkonu. Práva a povinnosti je třeba vymezit podle § 84 zák. o rodině.²⁵

2.3.3. Opatrovník v řízení o osvojení

Zákon o rodině § 68 odst. 1 písm. a)b) vymezuje situace, za kterých není třeba souhlasu rodičů, jakožto zákonných zástupců s osvojením dítěte.

Souhlasu není třeba i v případě, kdy matka po porodu zanechá dítě v nějakém zařízení a po uplynutí lhůty šesti týdnů dá souhlas k osvojení nezletilého dítěte, bez vztahu k určitým osvojitelům.

Možnost osvojení dítěte bez souhlasu rodičů upravuje přesnějším způsobem, než tomu bylo dříve. Rozlišuje dvě situace: **neprojevení opravdového zájmu** tj. minimálně šest měsíců dítě nenavštěvuje, neplatí dobrovolně vyživovací povinnost, nesnaží se upravit své rodinné a sociální poměry a **neprojevení žádného zájmu** tj. dva měsíce neprojevil žádný zájem, netelefonoval, nezajímal se o zdravotní stav, nenavštívil, neplnil vůbec vyživovací povinnost.²⁶

Z tohoto důvodu nejsou rodiče účastníky řízení o osvojení.²⁷

Je však třeba, aby byly hájeny zájmy osvojovaného dítěte, proto zákon o rodině výslovně uvádí povinnost ustanovit osvojovanému dítěti opatrovníka pro řízení o osvojení. Proto v případech osvojení bez souhlasu rodičů a tzv. blanketového souhlasu, je zákonnou podmínkou souhlas opatrovníka ustanoveného podle § 68b zák. o rodině pro řízení o osvojení tzv. přivolení k osvojení. Přivolení je hmotněprávní podmínka, bez níž nelze osvojení vyslovit. Tento opatrovník však není kolizním opatrovníkem, nýbrž zástupcem dítěte, který namísto rodičů dává přivolení k osvojení. Pokud je opatrovníkem orgán sociálně právní ochrany dětí, je povinen tuto funkci vykonávat na základě § 17 zák. č.359/99 Sb.²⁸

²⁵ Srovnej komentář k §44 odst. 2 zák. rodině, Komentář k zákonu o rodině, 8. vydání k 1.9.2007, str. 133

²⁶ Srovnej komentář k § 68 Zákona o rodině 8. Aktualizované vydání k 1.9.2007 str. 231

²⁷ Toto upravuje ust. § 181 odst.2 o.s.ř.

²⁸ Srovnej § 68b zákona o rodině, Komentář k zákonu o rodině, 8.aktualiz.vydání k 1.9.2007, str. 240

2.3.4. Majetkový opatrovník - ochrana jmění dítěte

Zákon o rodině pamatuje i na ochranu jmění dítěte tak, že rodiče se především mají starat o jmění dítěte a spravovat ho s péčí řádného hospodáře (§ 37b ZR). Pokud jsou se jměním spojeny nějaké výnosy, mohou je používat nejprve pro vlastní potřebu dítěte a teprve pak přiměřeně pro potřeby rodiny. Majetková podstata může být dotčena jen v případě, že by vznikl nezaviněně ze strany osob povinných výživou hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob povinných výživou.

Jakmile dítě dosáhne zletilosti, odevzdají mu rodiče jmění, které spravovali, a jsou také povinni podat vyúčtování ze správy jmění, avšak jen tehdy, když o to dítě požádá, a to do jednoho roku po skončení správy.²⁹

Zákon o rodině umožňuje v odůvodněných případech, kdy by majetkové zájmy dítěte mohly být ohroženy, soud ustanovit dítěti opatrovníka pro zvýšenou ochranu jeho jmění.³⁰ Nemůže-li být opatrovníkem pro zvýšenou ochranu jmění dítěte ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud tímto opatrovníkem zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí.³¹ Soud vymezí rozsah jmění, které bude opatrovník s péčí řádného hospodáře spravovat, a zároveň určí, jakým způsobem má být, popřípadě nesmí být s jednotlivými částkami nakládáno a zejména stanoví způsob výkonu vlastnických a jiných věcných práv a práv z duševního vlastnictví, způsob výkonu práv k cenným papírům a práv závazkových. Opatrovník nesmí při správě jmění činit úkony, které jsou spojeny s nepřiměřeným rizikem.

Výkon opatrovnictví pro zvýšenou ochranu jmění dítěte podléhá dohledu soudu a soud může podle okolností konkrétního případu podmínit platnost právního úkonu opatrovníka svým souhlasem a učinit mu povinnost pravidelně podávat zprávy o správě jmění dítěte.

Opatrovník má povinnost nejpozději do dvou měsíců po skončení své funkce předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění dítěte a má také právo na úhradu nutných výdajů spojených ze správy jmění a na přiměřenou odměnu z výnosu majetku dítěte. Výši odměny stanoví soud. Opatrovník pro zvýšenou ochranu jmění dítěte má také

²⁹ Srovnej § 37a, zákona o rodině, str. 10, ÚZ č. 592

³⁰ Srovnej § 37b, zákona o rodině, str. 10, ÚZ č. 592

³¹ Srovnej § 37b odst. 2, zákona o rodině, str. 10, ÚZ č. 592

odpovědnost za porušení povinností vyplývajících z funkce opatrovníka, a to podle obecných předpisů o náhradě škody.

2.3.5. Opatrovník ad hoc

Jde o opatrovníka, který je ustanovován i v jiných případech, než zákonem stanovovaných a je toho třeba³². Situace může nastat v případě nečinnosti rodiče, vyřídít svému dítěti, které je v pěstounské péči, cestovní pas, bránění dítěti, které je v pěstounské péči, ve studiu, pro které má dle tvrzení pěstouna předpoklady, bránění dítěti v podrobení se zdravotnímu úkonu, který zlepšší zdraví a život.

V takových případech lze ustanovit orgán sociálně právní ochrany dětí, jako opatrovníka dětí. Z dikce zákona je patrné, že soud podle těchto ustanovení může ustanovit opatrovníkem jak fyzickou, tak právnickou osobu, tedy může to být orgán sociálně právní ochrany dětí, nebo osoba blízká dítěti nebo rodině, ale i občanské sdružení.

Jak již jsem výše uvedla, tak na rozdíl od jiných osob, které s opatrovnictvím musí souhlasit, nemůže orgán sociálně právní ochrany dětí opatrovnictví odmítnout. Může se však odvolat do usnesení.

2.4. Doba trvání opatrovnictví

V některých případech je opatrovník ustanovován jen pro určitý úkon, např. uzavření darovací smlouvy, dědické dohody, v jiném případě pro určité řízení ve věci, např. pro řízení o úpravě výchovy a výživy dětí pro dobu do a po rozvodu manželství, určení či popření otcovství nebo opatrovnictví, které má dlouhodobější charakter. Takovým případem je např. výkon opatrovnictví podle § 37b, tj. opatrovnictví pro zvýšenou ochranu jmění dítěte, nebo výkon opatrovnictví při omezení rodičovské zodpovědnosti podle § 44 odst. 2 zákona o rodině. Pravomocným rozhodnutím soudu ve věci samé kolizní opatrovnictví končí. V rámci této funkce vystupuje pracovník sociálně právní ochrany dětí jako účastník řízení, tím má veškerá procesní práva stanovená zákonem, vyjadřuje se k projednávané věci, dává návrhy na doplnění řízení, hájí zájmy nezletilého dítěte i proti zájmům rodičů, zúčastňuje se též odvolacího řízení.

³² Srovnej § 83 zákona o rodině, str. 16, ÚZ č. 592

Zde je nutno opět konstatovat, že si někteří rodiče mylně vykládají, že soudem ustanovený opatrovník přebírá veškerá práva rodičů a povinností tohoto opatrovníka je vykonávat další úkony v jejich zájmu, bez ohledu na práva dítěte. Tím již není, protože řízení skončilo, ale pravda je, že nadále jsou orgánem sociálně právní ochrany dětí a musí činit úkony, které směřují k ochraně zájmů dětí a nikoliv k ochraně zájmů rodičů. V těchto případech se stává výkon opatrovnictví velmi složitou a problematickou oblastí, neboť rodiče při uplatňování svých práv využívají veškerých dostupných prostředků včetně podávání stížností na pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí, či využití komerčních televizních pořadů.

Jak již jsem uvedla v kapitole „kolizní opatrovník“, tak v řízeních o některých otázkách, je ustanovený opatrovník sám v kolizi zájmů, jedná se především o řízení o návrhu na nařízení ústavní výchovy dítěte, pokud tento návrh podává obecní úřad obce s rozšířenou působností. V tomto případě nastává sporná otázka, zdali se skutečně nejedná o střet zájmů. Na tuto skutečnost by měl dbát především soud a v zájmu dítěte ustanovit opatrovníkem vyššího soudního úředníka, případně pracovníka neziskové organizace, která má pověření k sociálně právní ochraně dětí, nebo v takové a jiné situaci je možné, aby návrh na nařízení ústavní výchovy podal rodič a orgán sociálně právní ochrany dětí byl ustanoven opatrovníkem nebo orgán sociálně právní ochrany dětí podal podnět na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy³³ a pak byl v řízení ustanoven opatrovníkem.

Přes tuto zásadu je nutné zmínit jednu výjimku,³⁴ kdy ze zákona je orgán sociálně právní ochrany dětí návrhatelem a současně opatrovníkem dítěte v řízení, ve kterém soud rozhoduje o tom, zda rodiče projevovali či nikoliv zájem o dítě³⁵ za účelem pozdějšího osvojení. (více v kapitole „opatrovník v řízení o osvojení“)

³³ Srovnej § 14 odst. 3 zákona SPOD, str. 35, ÚZ č. 592

³⁴ § 68 odst. 3, zákona o rodině, str. 15, ÚZ č. 592

³⁵ § 68 odst. 1, zákona o rodině, str. 15, ÚZ č. 592

2.5. Náhled do budoucnosti opatrovníka v rámci sociálně právní ochrany dětí

Vláda ČR schválila 24. září 2007 věcný záměr zákona o zřízení Národního úřadu pro zaměstnanost a sociální správu s tím, že by měl být zřízen k 1. lednu 2009. Mimo jiné převezme i oblast sociálně právní ochrany dětí. Tento systém odstraní současnou roztržitost sociálně právní ochrany dětí, která poté bude přímo a metodicky jednotně říditelná a přímo kontrolovatelná. Budou také sladěny i pravomoci z hlediska místní příslušnosti soudu, policie a sociálně právní ochrany dětí. MPSV bude usilovat o prohloubení spolupráce mezi orgány sociálně právní ochrany dětí a soudy. Důraz bude kladen na prevenci a posílení práce sociálních terénních pracovníků.³⁶

V souvislosti se vznikem Národního úřadu pro zaměstnanost a sociální správu bude mimo jiné dotčen i zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Jaké postavení a jakou roli bude do budoucna mít role opatrovníka v sociálně právní ochraně dětí, pak musím konstatovat, že činnost je odvislá od mnoha faktorů, které nejsou v současné době nikomu známy. Proslýchá se, že soudci budou mít povinnost pohovořit s nezletilými v rámci soudního řízení. Tuto činnost prováděl na žádost soudu opatrovník. Dále se uvažuje o tom, že bude zřízen seznam mediátorů (tak jako nyní seznam znalců), kteří budou pracovat s rodinou, což v současné době je i v kompetenci opatrovníka. Role opatrovníka bude především záviset na novelizaci všech zákonů, kterými se opatrovník v současné době řídí.

³⁶ Srovnej <http://www.mpsv.cz/> Vláda schválila zřízení Národního úřadu pro zaměstnanost a sociální správu, Sociálně-právní ochrana dětí.

3. Role opatrovníka z právního i praktického hlediska

3.1. Spolupráce opatrovníka a soudu

Hlavním úkolem orgánu sociálně právní ochrany dětí, je ochrana práv a oprávněných zájmů nezletilých dětí a vytváření podmínek pro zajištění jejich příznivého vývoje a působení k obnovení narušených funkcí rodiny. Stát plní ochranu uvedených hodnot tím, že vytváří systém vzájemně provázaných institucí s přesně vymezenými kompetencemi. Jedním z článků tohoto systému jsou i soudy a orgány sociálně právní ochrany dětí. Současně s tím vytváří stát prostor pro působení i dalších subjektů, které zajišťují sociálně právní ochranu dětí³⁷ (např. nevládní organizace – subjekty z nestátní sféry). To, aby byl celý systém dostatečně provázaný a funkční, vyžaduje spolupráci jednotlivých částí tohoto systému.

Zájmem státu ve vztahu k soudům na ochraně výše uvedených hodnot se vymezuje z procesního hlediska způsobem úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé jakožto řízení nesporného, které je ovládané zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací.

Soudní řízení je zahájeno na základě podnětu či návrhu zpravidla až tehdy, když jsou již ohroženy či narušeny výše uvedené hodnoty. Naopak orgány sociálně právní ochrany dětí jsou více v kontaktu s terénem, mají poznatky již v době, kdy soud ještě žádné řízení nevede.

Z toho vyplývá, že je velmi důležité dosáhnout spolupráce mezi soudy a orgány sociálně právní ochrany dětí tak, aby zásah soudu byl v době, kdy již dochází k výše uvedeným hodnotám.

Velice důležité je vzájemná informovanost, spolupráce se školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, poradnami, sledování uložených výchovných opatření, dávání podnětů, spolupráce s Probační a mediační službou.

³⁷ Dle § 4 odst. 2 zák.č. 359/99 Sb., str. 31-32, ÚZ č. 592

3.2. Pohled opatrovnického soudce na roli opatrovníka

O vyjádření k roli kolizního opatrovníka v rámci řízení byla požádána soudkyně Okresního soudu Praha- východ, která se písemnou formou vyjádřila následovně:

„Role kolizního opatrovníka v řízení před soudem – pohled opatrovnického soudce z praktického pohledu pro tento účel bez použití citace obecně známých právních předpisů a bez použití kazuistik.

Zástupci kolizního opatrovníka jsou pracovně prakticky v každodenním kontaktu se soudci opatrovnických oddělení soudů. Vyplyvá to z postavení OSPOD jako účastníka v řízení o opatrovnických věcech týkajících se nezletilých dětí. Vzhledem k obrovskému nárůstu počtu opatrovnických věcí a náročnosti problematiky považují účastenství kolizního opatrovníka za velmi významné. Z pohledu soudce je v převážné většině složitějších případů zapotřebí přinejmenším zjištění poměrů přímo v rodinách a ve školách, nejsou ojedinělé pohovory s nezletilými dětmi, které soud žádá v zájmu toho, aby se předešlo účasti a výslechům nezletilých při jednání u soudu. Při rozhodování ve věci je kvalitně a zodpovědně provedené šetření v rodině a profesionálně provedený pohovor s dítětem obrovským přínosem.

Za nezanedbatelnou považují rovněž práci kolizního opatrovníka mimo jednací síň, o které se soudci mnohdy z náznaků dozvídají při jednání. Zde mám na mysli fakt, kdy v mnoha případech přicházejí do jednacích síní účastníci, v převážné většině případů rodiče ale i například prarodiče apod., z jejichž prvních podání směřujících soudu je patrné, že vztahy v rodině jsou velmi vypjaté a lze předpokládat komplikovaný spor. Díky duchapřítomnému a profesionálnímu přístupu sociálních pracovníků, které s rodinou začnou pracovat ještě před vlastním jednáním, nejsou ojedinělé případy, dá se říci zklidněných rodičů, kterým zkušená sociální pracovníce při šetření nebo jednání na OSPOD situaci objasní a připraví je na jednání tak, že řízení v jednací síni proběhne bezkonfliktně. Stejně tak je patrná intenzivní práce v řízeních, kdy již jednání proběhla a účastníci z různých příčin setrvávají na svých postojích, které z pohledu opatrovnického soudu a orgánů péče o dítě nejsou v zájmu nezletilých dětí.

Z pohledu opatrovnického soudce tedy i s ohledem na shora uvedené lze shrnout, že v opatrovnickém řízení je role kolizního opatrovníka nezastupitelná a velmi významná. V jednotlivém řízení záleží na zkušenostech a invenci jak soudců, tak i sociálních pracovníků, kteří mají řadu možností jak s účastníky v řízení pracovat a přispívat tak k rychlosti řízení, transparentnosti řízení a tím přispívat celkově k dobré prestiži odvedené práce sociálních pracovníků a potažmo i práce soudů.“

3.3. Zjišťování názoru dítěte a právo na informace

V řízení, jehož je účastníkem nezletilé dítě, které je schopno formulovat svůj názor, je soud povinen postupovat tak, aby byl zjištěn názor nezletil. k věci.³⁸ K názoru dítěte soud přihlíží s ohledem k jeho věku a rozumové vyspělosti. Znat názor dítěte je jednou z důležitých povinností kolizního opatrovníka v zájmu nezletilého dítěte. Tuto povinnost ukládá orgánu sociálně právní ochrany dětí zákon, dle kterého dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně právní ochrany dětí tyto názory svobodně vyjadřovat při projednání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.³⁹ Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkající se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.⁴⁰

Je smutnou skutečností, že ačkoliv opatrovník zná názor dítěte, stále ještě soud rozhoduje v přesvědčení, že se dítě musí podvolit rozhodnutí svých rodičů.

Přitom obdobně stanoví zákon o rodině v § 31 odst. 3, že dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. Tato ustanovení promítají závazek ČR vyplývající z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Soudu je uložena povinnost, aby zjišťoval názor dítěte

³⁸ Ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ, str. 34, ÚZ č. 575

³⁹ Srovnej § 8 odst. 2 zákona SPOD, str. 32, ÚZ č. 592

⁴⁰ Samostatná úprava je obsažena v § 67 zákona o rodině, dle které je třeba k osvojení souhlas dítěte, pokud je schopno posoudit dosah osvojení, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení., str. 14, ÚZ č. 592

ve všech věcech, ve kterých je účastníkem řízení, za podmínek, že dítě je schopno formulovat své názory.

Názor dítěte si soud zjišťuje buď prostřednictvím jeho zástupce nebo příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí (kolizním opatrovníkem), nebo výslechem dítěte. Nejde o výslech ve smyslu dokazování, ale pouze o zjištění názoru nezletilého, ustanovení o dokazování se neuplatní. Výslechem dítěte se nezjišťuje skutkový stav věci, ale jeho přání, popřípadě názory.

Výslech dítěte se provádí v nepřítomnosti právních zástupců, rodičů či jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. Vždy je přítomen ustanovený kolizní opatrovník dítěte. Tato úprava je vedena snahou eliminovat případný vliv blízkých osob na výpověď nezletilého. Není však možné utajit obsah výpovědi, vzhledem k tomu, že se protokol o výslechu zakládá do soudního spisu a rodiče mají právo do něj nahlížet. Také při zjišťování názoru dítěte prostřednictvím kolizního opatrovníka se nepředpokládá přítomnost zákonných zástupců.

Výslech před soudem je opatřením výjimečným, přistupuje se k němu tehdy, když nepostačují prostředky, které dítě méně zatěžují jako např. pohovor učiněný orgánem sociálně právní ochrany dětí. Též může nastat situace, kdy samo dítě požádá, zda by mohlo být vyslechnuto před soudem.

Další povinností kolizního opatrovníka je, že dítě by mělo dostat informace, podle kterých si může vytvořit svůj názor podle věku a rozumové vyspělosti. V praxi se však stává, že si rodiče nepřejí, aby dítě obdrželo informace ze strany státních orgánů, nepřejí si výslech dítěte před soudem s poukazem na to, že by výslech byl pro dítě příliš velkou psychickou zátěží. Soud potom zpravidla využívá možnost provedení pohovoru opatrovníkem na základě ustanovení § 8 odst. 2 zákona o sociálně právní ochraně dětí. Často se však stává, že názor dítěte je zjišťován před znalcem, kde však nemůže dítě svůj názor dostatečně obhájit, přesto je znalecký posudek klíčovým nástrojem pro rozhodnutí ve věci samé, relevanci názoru dítěte posuzuje soud v každém jednotlivém případě individuálně.

Kritériem respektovat a obhajovat zájem dítěte při rozhodnutí by měl být pro sociálního pracovníka princip nejlepšího zájmu.

Ze své praxe musím říci, že se občas stává, že jeden z rodičů zpochybňuje pohovor s dítětem, který provedl soudem ustanovený kolizní opatrovník. Rodič argumentuje tím, že dítě bylo

zmanipulované od druhého rodiče, popřípadě, že sám kolizní opatrovník upravil pohovor ve prospěch druhého rodiče.

Velký problém spatřuji v odbornosti vedení pohovoru s dítětem. Je velice nutné, aby kolizní opatrovník prošel minimálně odborným školením tak, aby neodborným vedením pohovoru nedošlo k traumatu dítěte. Je nutné se vyvarovat určitým způsobům kladení otázek, které by děti nutily k volbě např., u kterého s rodičů chce být. Špatně vedený pohovor může mít velký vliv na vyhodnocení názoru dítěte a tím i následného obhájení jeho nejlepších zájmů.

Připravuje se novela občanského soudního řádu, kde dojde ke změně zjišťování názoru dítěte, kdy soud provede výslech dítěte a teprve ve výjimečných případech požádá orgán sociálně právní ochrany dětí. Soud bude muset zdůvodnit, proč nepřistoupil k výslechu dítěte a proč požádal orgán sociálně právní ochrany dětí k zajištění názoru dítěte.⁴¹

3.4. Význam šetření opatrovníka a zpráva pro soud

Na základě žádosti soudu opatrovník provede šetření v rodině a podá zprávu o skutečnostech potřebných pro rozhodnutí soudu.

Této zprávě by mělo předcházet komplexní šetření, které umožňuje objektivně poznat prostředí, ve kterém nezletilý žije, zjistit jeho poměry a poměry rodičů. Zejména se jedná o **strukturu rodiny** (osobní data, složení), **ekonomické poměry** (zaměstnání, výdělkové schopnosti, finanční závazky mimo rodinu – další vyživovací povinnost k dětem), **zdravotní poměry a hygienická úroveň**

(zvýšené náklady spojené se zdravotním stavem, řádná výživa, řádná lékařská péče – tyto skutečnosti se též ověřují žádostí lékaře dítěte o zhodnocení péče rodičů a zdravotního stavu dítěte). Dále se zjišťují **výchovné poměry v rodině**

(tj. kdo se nezletilému věnuje, kdo zajišťuje převážnou péči, jaký je vztah mezi sourozenci a vztah rodičů navzájem, zda mají rodiče vzájemně výhrady vůči péči o děti, pokud je to možné zjišťuje se též názor dítěte, dále se zjišťuje názor rodičů o budoucím uspořádání rodiny, zda dítě není jednostranně ovlivňováno proti jednomu z rodičů atd.). Důležité jsou též **bytové poměry** rodiny, kde se zjišťuje

⁴¹ Čerpáno z akreditovaného odborného školení na téma: Aktuální problémy v ochraně práv dětí, dne 25.10.2007, přednášející Mgr. Hovorka MPSV

(velikost, kvalita a vybavenost bytu či domu, počet osob bydlících, čistota a pořádek), zvláštní pozornost je věnována prostoru určenému pro nezletilé dítě, především, zda odpovídá věku a jeho potřebám.

Vyžaduje-li to případ, orgán sociálně právní ochrany dětí zajišťuje jako podpůrnou zprávu též zprávu školského zařízení, zprávu dětského lékaře a popřípadě i zprávu o pověsti rodičů v místě bydliště.

Při zpracování zprávy pro soud je velice důležité, aby opatrovník sám zhodnotil svoje šetření a doplnil návrhy na další řešení a připravil si svůj závěrečný návrh.

Opatrovník by měl mít vždy na paměti, že nehájí zájem jednoho z rodičů, ale zastupuje pouze zájmy dítěte.

3.5. Nesporné řízení a jeho zásady

Nesporné řízení má určité odlišnosti oproti běžnému civilnímu řízení, které se promítá v procesní úpravě, kdy se ponechává dispozice řízením, jeho předmětem, povinnost tvrzení a povinnost důkazní na jednotlivých účastnících sporu.

Nesporné řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací, tj. že soud je povinen provést i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu než byly účastníky navrhovány a soud má povinnost opatřit si potřebná skutková tvrzení i důkazy⁴². Soud se tedy stává zodpovědným za zjištění skutkového stavu. Vždy je však na prvním místě důkazní aktivita účastníka řízení. Povinnost provést i jiné než účastníky navržené důkazy sebou nese, že nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, nemůže být účastníkovi řízení na újmu.

Vedle zásady vyšetřovací a zásady oficiality (možnost zahájit i bez návrhu) se uplatňují i další obecné zásady soudního jednání. A to především zásada veřejnosti (volného přístupu veřejnosti k soudu, může být však vyloučena za určitých podmínek), zásada ústnosti a přímosti řízení (ústně předneseno a v přímém osobním styku), zásada rovnosti účastníků (stejně možnosti uplatnění práv).

V nesporných řízeních je možné vydání předběžného opatření, kde to podle povahy věci přichází v úvahu. Soud tak může učinit i bez návrhu, vydá usnesení o zahájení řízení.

⁴² Srovnej v § 120 odst.2 Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), str. 39, ÚZ č. 575

V občanském soudním řádu v hlavě páté, části třetí, jsou upravena tato nesporná řízení, kde přichází v úvahu ustanovení orgánu sociálně právní ochrany dětí jako opatrovníka. Jako je řízení o dědictví, péče soudu o nezletilé, řízení o osvojení, řízení opatrovnické.

K řízením nesporným dále zařazujeme řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů⁴³.

V nesporném řízení není plně použitelné pojetí dvou účastníků (stran) vystupujících proti sobě. Z důvodu nesporného řízení se účastníci nazývají navrhovatel a odpůrce, nebo dle svého postavení v rodině- otec, matka, prarodiče, sourozenci, nikoliv žalobce a žalovaný a předmětem k zahájení řízení je návrh, nikoliv žaloba.

3.6. Vymezení účastníků řízení

V řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, jsou účastníky navrhovatel⁴⁴ a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno.⁴⁵ Důležité je si však uvědomit, že nejen ti, jejichž povinnost nebo právo má být výslovně uvedeno v rozsudku⁴⁶, ale i ti, jichž se samotný petit rozhodnutí může týkat nepřímo⁴⁷, jsou účastníky řízení.

Dalším účastníkem řízení může být i státní zastupitelství, které může vstoupit do zahájeného řízení⁴⁸, může podávat návrhy na zahájení řízení podle zvláštních předpisů⁴⁹.

⁴³ Srovnej § 73 OSŘ, str. 24, ÚZ č. 575

⁴⁴ Např. i OSPOD, pokud navrhuje ústavní výchovu, a to i pokud není ustanoven jako opatrovník

⁴⁵ Srovnej § 94 odst. 1 OSŘ, str. 33, ÚZ č. 575

⁴⁶ Např. otec, který má platit výživné

⁴⁷ Např. děti osoby, která má být zbavena rodičovské zodpovědnosti

⁴⁸ Srovnej § 35 odst. 1, a;b;c;d OSŘ, str. 13, ÚZ č. 575

⁴⁹ Např. § 62 a 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb., str. 14 ÚZ č. 592 a str. 21 čl. VIII. odst. 3

3.6.1. Nejdůležitější práva a povinnosti účastníků řízení

- právo vyjádřit se k osobě soudce, který věc projednává z hlediska jeho podjatosti⁵⁰
- právo nahlížet do spisu⁵¹
- právo účastnit se soudního jednání; povinnost vzniká pouze na základě předvolání
- právo navrhnout důkazy
- právo vyjádřit se ke všem návrhům a důkazům⁵²
- právo na závěrečný návrh a shrnutí a vyjádření se k dokazování, tak i k právní stránce věci⁵³
- právo na odvolání

3.6.2. Zastoupení účastníků

Účastník, který nemá procesní způsobilost, tzv. způsobilost jednat před soudem samostatně např. pro nedostatek věku, musí být v řízení zastoupen (viz. výše)⁵⁴. Nezletilí mají procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém mají způsobilost k právním úkonům.

Soud může ustanovit opatrovníka účastníku, který zastoupení potřebuje z jiného důvodu, např. účastníku neznámého pobytu nebo účastníku, který je sice přítomen, ale není schopen se srozumitelně vyjadřovat⁵⁵.

Zcela jiného druhu je zastoupení na základě plné moci. Účastník má možnost udělit plnou moc advokátovi⁵⁶, nebo zvolit tzv. obecného zmocněnce. Advokát může být zmocněn pouze k celému řízení, ne k jednotlivému úkonu. Může se nechat zastoupit jiným advokátem, či advokátním koncipientem. Obecným zmocněncem může být kterýkoliv občan způsobilý k právním úkonům, soud ho však nemusí připustit v případě, že není k zastupování způsobilý nebo jako

⁵⁰ Srovnej § 15 OSŘ, str. 9, ÚZ č. 575

⁵¹ Srovnej § 44 OSŘ, str. 15-16, ÚZ č. 575

⁵² Srovnej § 123 OSŘ, str. 40, ÚZ č. 575

⁵³ Srovnej § 118 OSŘ, str. 387, ÚZ č. 575

⁵⁴ Kapitola 2.1.2 Zákonné zastupování dětí v občanském zákoníku a kap. 2.1.3. Rozlišení a postavení opatrovníka

⁵⁵ Srovnej § 27 OSŘ, str. 12, ÚZ č. 575

⁵⁶ § 25 OSŘ (v některých případech musí být účastník advokátem zastoupen např. dovolání, kasační stížnost, str. 11, ÚZ č. 575)

zástupce vystupuje v různých věcech opětovně (v praxi časté případy).
Obecný zmocněnec může být zmocněn pro jednotlivý úkon nebo pro
celé řízení. Tento zástupce může jednat jedině osobně⁵⁷.

Plnou moc lze udělit písemně nebo ústně do protokolu.

⁵⁷ § 27 OSŘ, str. 12, ÚZ č. 575

4. Úkony před soudem

Procesní úkony ovlivňují zahájení, průběh a ukončení soudního řízení. Mezi běžné procesní úkony patří návrhy na zahájení řízení, žaloby, důkazní návrhy, změny podaných návrhů, vyjádření k provedení důkazů, podávání odvolání. Mezi další např. předběžné opatření, výkon rozhodnutí.

Každý úkon je posuzován soudem na základě jeho obsahu. Před samotným zahájením jednání je nutná příprava jednání, kdy soud zkoumá, zda jsou splněny podmínky řízení⁵⁸.

Účelem přípravy je, aby bylo možné věc rozhodnout při prvním jednání. Důležitou součástí přípravy jednání je příprava opatření důkazů, které účastníci navrhli a které soud považuje za vhodné provést při jednání. Soud může též provést předběžný výslech účastníků. Tento způsob se zejména uplatňuje v řízeních nesporných tj. řízení opatrovnických.

Ve věcech opatrovnických nemůže soud rozhodnout bez jednání, ani v případě souhlasu účastníků.

4.1. Návrh a jeho náležitosti na zahájení řízení

-označení soudu, kterému je určeno, měl by být věcně i místně příslušný

-kdo návrh činí, jméno, bydliště a bydliště ostatních účastníků, je-li to potřebné, tak i další údaje umožňující přesnou identifikaci účastníka řízení (datum nar., místo kde se zdržuje atd.)

-které věci se týká a co tím sleduje, pravdivé vylíčení rozhodujících skutečností tak, aby bylo jasné, o čem a na jakém podkladě má soud rozhodnout, označení důkazů, kterých se navrhovatel dovolává (např. předvolání svědků)

-petit, tj. označení, čeho se navrhovatel domáhá, který musí být úplný, určitý, srozumitelný, popřípadě jak má být konkrétní právní vztah vyřešen

⁵⁸ Srovnej § 114 odst. 1, OSŘ, str. 37, ÚZ

-musí být podepsáno a datováno, v případě právního zastoupení podpis advokáta či otisk podpisového razítka⁵⁹

4.2. Zahájení řízení

Řízení je zahájeno na základě podaného návrhu, tzv. nesporná řízení mohou být zahájena soudem i bez návrhu např. řízení ve věcech péče o nezletilé. Pokud je podán návrh na zahájení nesporného řízení ve věcech, kde může soud zahájit i bez návrhu, není soud vázán rozsahem předmětu, který je uvedený v petitu návrhu. (Např. ve věci výživného, soud na základě vlastní úvahy stanoví výši výživného).

Soud může sám zahájit i na základě tzv. podnětu. Podnět může v podstatě podat kdokoliv a může být učiněn jakýmkoliv neformálním projevem. Soud však není podnětem vázán a nemusí řízení zahájit.

Po formálním zahájení vyzve předseda senátu přítomné účastníky, aby přednesli svoje návrhy. Zde má účastník právo využít projevu zásady ústnosti, může odkázat na své písemné vyhotovení, popřípadě jej doplnit. Další účastníci řízení mají právo se k návrhu vyjádřit a to včetně kolizního opatrovníka.

4.3. Dokazování

4.3.1. Důkazní povinnost

Účastníci mají povinnost označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Návrhy důkazů směřují vůči soudu. Pouze soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede.⁶⁰ Vzhledem k tomu, že opatrovník má rovnocenné postavení účastníka řízení, tak i on je oprávněn navrhopvat důkazy. Důležité je vždy sdělit, kde se důkazní prostředek nachází, nebo jak jej lze zajistit. „*Soud může též vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků*“⁶¹. Každý účastník včetně opatrovníka má právo vyjádřit se ke všem důkazům, které byly provedeny⁶². Soud rozhoduje a zároveň prohlašuje dokazování za skončené. Za důkaz mohou složit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména výslech, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů atd.⁶³

⁵⁹ Srovnej § 42 odst. 4, § 79 odst. 1 OSŘ, str. 15, str. 30, ÚZ č. 575

⁶⁰ Srovnej § 120 OSŘ, str. 39 ÚZ

⁶¹ § 121 OSŘ, str. 40 ÚZ

⁶² Srovnej § 123 OSŘ str.40 ÚZ

⁶³ Srovnej § 125 OSŘ, str. 40 ÚZ

4.3.2. Výslech

Pokud je jako důkazní prostředek prováděn výslech účastníků, svědků, znalců, je zde na základě předvolání povinnost se dostavit.

Výslech účastníků v nesporném řízení může soud provést, i když nebyl navržen a to i pokud účastník, který má být vyslechnut se svým výslechem nesouhlasí. Při výslechu svědka nebo účastníka nechá soud nejdříve vyslýchaného vypovědět vše, co ve věci ví, pak soud klade otázky k doplnění či vyjasnění, následně se souhlasem soudu můžou klást otázky účastníci řízení včetně kolizního opatrovníka, jejich právní zástupci (přítomný znalec). Otázky se kladou až na výzvu předsedy senátu, který rozhodne, zda otázku připustí z hlediska účelnosti či vhodnosti. Vyslýchaný neodpovídá tazajícimu, ale předsedovi senátu.

Nepřípustné jsou otázky úskočné, které by mohly vyslýchaného mást, též otázky sugestivní, nebo navádějící k výpovědi. Otázky nesmí být polemikou ani přednesem. Otázky by měly být jednoznačné, srozumitelné, směřující k objasnění podstaty, otevřené, tak aby nespádaly k odpovědím ano-ne, přiměřené mentální úrovni vyslýchaného, jeho věku, psychickému stavu.

4.3.3. Důkaz listinou

Provede se tak, že předseda senátu její část přečte nebo sdělí obsah⁶⁴. Soud může uložit předložení listinného důkazu.

4.3.4. Znalecký posudek

Závisí-li rozhodnutí soudu na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví soud znalce. Soud znalce vyslechne nebo mu uloží vypracování znaleckého posudku⁶⁵. Znalecký posudek je možno nechat přezkoumat. Účastník, popřípadě někdo jiný je povinen se dostavit ke znalci.

Se souhlasem soudu mohou účastníci, tedy i opatrovník předložit znalci otázky k vyjasnění případu týkající se znaleckého zkoumání.

⁶⁴ Srovnej § 129 OSŘ, str. 40 ÚZ

⁶⁵ Srovnej § 127 odst. 1, OSŘ str. 40 ÚZ

V opatrovnickém řízení se nejčastěji využívá znalců z oboru zdravotnictví – klinická psychologie a psychiatrie.

Obsah psychologického znaleckého posudku:

- Zadání: prostudovat spis, provést znalecké zkoumání, odpovědět na otázky soudce, případně odpovědět na otázky ostatních účastníků řízení včetně otázek opatrovníka

- Posudek se skládá z následujících částí:

I. Stručný výpis ze soudního spisu

II. Psychologických vyšetření účastníků řízení (základní anamnéza, subjektivní a objektivní posouzení vzhledu a chování, rozhovor, použití testových metod a jejich zhodnocení, intelektové schopnosti osobnosti, konfrontace, shrnutí výsledků a závěr psychologického vyšetření osoby)

III. Psychiatrických vyšetření účastníků řízení (rozhovor, objektivní zhodnocení)

IV. Shrnutí a posouzení získaných poznatků a odpovědí na položené otázky (popřípadě doporučení)

4.3.5. Závěrečný návrh

Předseda senátu vyzve účastníky, aby přednesli závěrečné řeči. Zde mohou účastníci nebo jejich právní zástupci shrnout své návrhy a uvést svůj názor na provedení dokazování a to z hlediska úplnosti a zákonnosti. Dále se mohou vyjádřit ke skutkové a právní stránce věci, tedy k čemu by soud měl podle jejich názoru po zhodnocení provedených důkazů dospět a jak by měl věc posoudit a jak rozhodnout.

Účastníci řízení mají právo na závěrečnou řeč, ale nemusí toho práva využít. Na úvaze předsedy senátu závisí, v jakém pořadí vyzve účastníky k závěrečné řeči.

4.4. Rozhodnutí

Rozsudkem může být rozhodnuto o celé věci, nebo z části anebo překročit návrh účastníků, nebo přisoudit něco jiného a to jen tehdy jestliže lze zahájit i bez návrhu⁶⁶. Soud vysloví rozhodnutí ve výroku

⁶⁶ Srovnej § 152 odst. 2 a § 153 odst. 2, OSŘ, str. 44, ÚZ č. 575

rozsudku a zároveň rozhodne o nákladech řízení a popřípadě určí její výši⁶⁷. Rozsudek se vyhláší veřejně, vyhláší jej předseda senátu jménem republiky⁶⁸.

Po vyhlášení rozsudku následuje jeho odůvodnění a poučení o opravných prostředcích. Též je možnost vzdát se na místě možnosti odvolání.

Pokud ve věci bylo již pravomocně rozhodnuto, nemůže být v rozsahu závaznosti výroku rozsudku, věc projednávána znovu⁶⁹. „Rozsudky o výchově a výživě nezletilých dětí a o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo o pozastavení jejího výkonu lze změnit i bez návrhu, změní-li se poměry“⁷⁰

U rozsudků předběžně vykonatelných soud určí lhůtu k plnění⁷¹.

V opatrovnickém řízení ve věci výživného je pro kolizního opatrovníka důležité znát § 162 odst. 1, OSŘ, který uvádí, „že předběžně vykonatelné jsou rozsudky odsuzující k plnění výživného“ Je tedy možné, podat návrh na výkon rozhodnutí k plnění takového rozsudku, který je předběžně vykonatelný i přesto, že se jeden z účastníků odvolá, a tím se zajistí výživné pro nezletilé dítě.

4.5. Opravné prostředky

4.5.1. Odvolání

Odvolání je možné podat proti dosud nepravomocnému rozsudku či usnesení a to vydaného v řízení v prvním stupni, pokud to ovšem zákon nevylučuje. Odvolání se podává do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení rozhodnutí soudu a to k odvolacímu soudu prostřednictvím soudu prvního stupně. Účastník musí být soudem o možnosti odvolání řádně poučen.

4.5.2. Náležitosti odvolání

V odvolání musí být uvedeno, proti jakému rozhodnutí směřuje, popřípadě proti kterému výroku, tak aby bylo možné vyloučit výrok

⁶⁷ Srovnej § 155 odst. 1, OSŘ, str. 44, ÚZ č. 575

⁶⁸ Srovnej § 156, OSŘ, str. 45, ÚZ č. 575

⁶⁹ Srovnej § 159a, odst. 5, OSŘ, str. 45, ÚZ č. 575

⁷⁰ § 163 odst. 2, OSŘ, str. 46, ÚZ č. 575

⁷¹ Srovnej § 160, odst. 4, OSŘ, str. 46, ÚZ č. 575

z nezakonné činnosti. Dále musí být zřejmé, čeho se odvolatel domáhá, tedy zda navrhuje změnu rozhodnutí soudu prvního stupně a jakou. Popřípadě zda má být věc vrácena soudu prvního stupně, nebo zda požaduje zrušení rozsudku soudu prvního stupně. Odvolatel též musí uvést, v čem spatřuje nesprávnost rozhodnutí po skutkové či právní stránce soudu prvního stupně.

Odvolání má odkladný účinek, odkládá právní moc napadeného rozhodnutí, a to do doby dokud o odvolání nerozhodne odvolací soud. Toto neplatí u předběžně vykonatelných rozsudků, např. výživné pro nezl. dítě.

5. Postup opatrovníka v praxi ve věcech péče o nezletilé a některé typy řízení

(kazuistiky)

5.1. Řízení o předběžném opatření

Ve věci nezletilých se využívá předběžného opatření podle § 76 odst. 1 písm. a), b), f), tehdy, pokud ještě před zahájením řízení nebo před rozhodnutím vyvstane potřeba prozatímně upravit poměry účastníků, případně pokud se vyskytne obava, že konečné rozhodnutí bude ohroženo⁷². Vzhledem k tomu, že předběžným opatřením nelze prejudikovat konečné řešení výchovy a výživy nezletilého popř. styk s nezletilým je uvedeno, že lze uložit povinnost platit výživné v nezbytné míře, uložit rodiči odevzdat dítě do péče druhého rodiče či péče toho, koho označí soud, nebo obecně uložit účastníkovi řízení, aby něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel⁷³.

Předběžné opatření podle § 76 odst. 1, písm. a) se použije např.:

„Když jeden s rodičů opustí společnou domácnost, je nutné upravit poměry k nezletilému. Nastane situace, že se jeden s rodičů nedostavuje k jednání a ve věci je nutné zjistit poměry rodičů. Soud tedy může předběžným opatřením nařídit rodiči, aby platil do rozhodnutí ve věci samé, alespoň minimální výživné.“

Předběžné opatření podle § 76 odst. 1, písm. b) se použije např.:

„Rodiče nebyli sezdáni a nežijí ve společné domácnosti, nebyly upraveny poměry k nezletilé. Otec odvezl nezletilou bez souhlasu matky, nezl. je nízkého věku. Matka podává návrh na vydání předběžného opatření s tím, aby otec neprodleně předal nezletilou do její péče. Odůvodnila to tím, že je nezletilá útlého věku, otec je agresivní s epileptickými záchvaty. Soud vydal předběžné opatření s tím, že otec nezletilé je povinen neprodleně odevzdat nezletilou do péče matky, a to do doby, než bude soudem rozhodnuto o úpravě poměrů nezletilé.(tj. komu z rodičů bude dítě svěřeno do péče a výše výživného)“

⁷² Srovnej § 74 odst. 1, OSŘ, str. 24, ÚZ

⁷³ Srovnej § 76 odst. 1 písm. a), b), f), OSŘ, str. 26, ÚZ

Předběžné opatření podle § 76 odst. 1, písm. f) se použije např.:

„Rodiče jsou rozvedeni, je soudně upraven styk otce s nezletilou. Matka na základě oznámení dcery podává na otce trestní oznámení na pohlavní zneužívání. Matka podává návrh k soudu na vydání předběžného opatření, kterým by bylo uloženo otci, aby do prověření oznámení na pohlavní zneužívání nezletilé a do doby než bude soudem rozhodnuto ve věci samé, strpěl zákaz styku s nezletilou. Soud tedy vydal předběžné opatření s tím, že otec je povinen do doby, než bude prověřeno podezření ze spáchání trestného činu pohlavního zneužívání z jeho strany vůči nezletilé strpět, že se nebude s nezletilou dcerou stýkat.“

Bylo-li již zahájeno řízení ve věci, soud může takto rozhodnout i podle § 102 odst. 1 o.s.ř. a vydat předběžné opatření, které je totožné s předběžným opatřením před zahájením řízení.

Soud rozhodne o předběžném opatření na návrh, nebo pokud lze zahájit i bez návrhu. Návrh musí obsahovat všechny náležitosti, musí být srozumitelný a určitý.

Soud je povinen rozhodnout do sedmi dnů ode dne jeho podání⁷⁴. Pro rozhodnutí o předběžném opatření je rozhodující stav v době vyhlášení soudu prvního stupně⁷⁵. Rozhodné skutečnosti je soudu povinen prokázat, popřípadě osvědčit, návrhovat.

V řízení o předběžném opatření může být přihlédnuto k tvrzení, listinám, dalším důkazům, které soud prvního stupně neměl k dispozici v době vydání usnesení.

Proti usnesení o předběžném opatření lze podat odvolání do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení. Odvolání však nemá odkladný účinek, tzv. že je vykonatelné doručením. V případě odvolacího řízení nemohou účastníci uvádět žádné nové skutečnosti nebo důkazy, odvolací soud k nim nemůže přihlédnout. Předběžné opatření zaniká rozhodnutím ve věci samé, nebo pokud nebylo zahájeno řízení ve věci, nebo pokud pominou důvody, pro které bylo nařízeno.

Předběžné opatření podle § 76a) o.s.ř.

Je nutné odlišit předběžné opatření podle § 76 odst. 1, (tzv. pomalé předběžné opatření) a předběžné opatření podle § 76a), (tzv. rychlé předběžné opatření). Důvod pro nařízení rychlého předběžného opatření je přesně vymezen: *„Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv*

⁷⁴ Srovnej §75e odst. 2, OSŘ, str. 26, ÚZ

⁷⁵ Srovnej §75c, odst. 4, OSŘ, str.26, ÚZ

péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí.....⁷⁶
(dále to ukládá § 16 zákona č. 359/99 Sb.)

Návrh na §76a) o.s.ř. může podat pouze obecní úřad obce s rozšířenou působností⁷⁷. Příslušnost obce se řídí místem, kde se dítě nachází⁷⁸. K nařízení předběžného opatření podle § 76a) je místně příslušný okresní soud, který je místně příslušný pro obecní úřad obce s rozšířenou působností, který podal návrh.

Obecním úřadem obce s rozšířenou působností jakožto návrhatelem, musí být prokázány a osvědčeny okolnosti uvedené v § 76a odst. 1 o.s.ř., tj. důvody prokazující neodkladnost takového opatření. Návrh lze změnit do doby, než o něm rozhodne soud. Soud však není takovým návrhem vázán, může za podmínek splnění zákonných předpokladů nařídit předběžné opatření podle § 76 odst. 1, písm. b). Musí ho však vydat nejpozději do 24 hodin.

O návrhu na předběžné opatření § 76a o.s.ř. musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání návrhu⁷⁹. Pokud jsou splněny podmínky podle §76a odst. 1, o.s.ř., předseda senátu vyhlásí (vydá) bez slyšení účastníků předběžné opatření, kterým nařídí, aby nezl. dítě bylo předáno do péče konkrétní právnické nebo fyzické osoby, kterou v usnesení označí. Nezletilý při nařízení předběžného opatření nemusí být zastoupen, nemá-li nezletilý zákonného zástupce, ustanoví mu soud opatrovníka bezodkladně po provedení výkonu předběžného opatření⁸⁰. Po vyhlášení rychlého předběžného opatření soudce přikáže soudnímu vykonavateli výkon rozhodnutí. Orgán sociálně právní ochrany dětí na žádost soudu při výkonu asistuje. Tento výkon není vázán na doručení usnesení jeho účastníkům.

Předběžné opatření podle §76a o.s.ř. platí po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti, (výjimka je u předběžného opatření o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu). Soud může opakovaně prodloužit předběžné opatření o jeden měsíc tak, aby celková doba nepřesáhla šest měsíců⁸¹.

⁷⁶ § 76a) odst. 1, OSŘ, str. 26, ÚZ

⁷⁷ Srovnej § 75 odst. 1, OSŘ, str.24, ÚZ

⁷⁸ Srovnej § 61 odst.3, písm. a) Z.č. 359/99 Sb, str. 65, ÚZ

⁷⁹ Srovnej § 75c, odst. 2, OSŘ, str. 26, ÚZ

⁸⁰ Srovnej §76a, odst. 3, OSŘ, str. 26, ÚZ

⁸¹ Srovnej §76a, odst. 4, OSŘ, str. 26, ÚZ

Př. (kazuistika)

„Orgán sociálně právní ochrany dětí je kontaktován Policií ČR, s tím, že je zadržen nezletilý při trestné činnosti poškozování majetku. Policie kontaktovala zákonné zástupce, oni odmítají nezletilého převzít zpět do své péče a odmítají o něj nadále pečovat. Z příbuzenstva není nikdo, kdo by nezletilého chtěl přijmout do své péče a zabezpečit jeho další řádný vývoj. Vzhledem k tomu, že se nezletilý nachází bez zákonného zástupce, který by za něj převzal zodpovědnost a zajistil jeho další péči, orgán sociálně právní ochrany dětí podává návrh na vydání předběžné opatření podle § 76a), kterým navrhuje, aby nezletilý byl předán do péče Diagnostického ústavu pro mládež.“

5.2. Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí

Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí upravuje §272, §273 občanského soudního řádu.

Nezletilé dítě musí být zastoupeno opatrovníkem. Výkon rozhodnutí může být zahájen na návrh nebo i bez návrhu. Orgán sociálně právní ochrany dětí na základě žádosti soudu vede povinnou osobu k dobrovolnému plnění povinností k nezletilému tak, aby nebylo nutné nařídit výkon rozhodnutí. Soud by vždy měl využít preventivního výchovného působení tak, aby předešel zákroku, který by mohl zanechat psychické následky na dítěti při daném výkonu.

Ze dne 5. 4. 2007 byla Ministerstvy spravedlnosti, vnitra, zdravotnictví, školství a práce a sociálních věcí vydána závazná Instrukce č. 142/2007-ODS-org, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, s účinností od 1.10.2007. Musí však respektovat občanský soudní řád. Tato Instrukce upravuje součinnost soudů, orgánů sociálně právní ochrany dětí, dalších zařízení, orgánů Policie, při výkonu soudních rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi⁸². Při nařízení odnětí dítěte, doručuje se povinnému usnesení až v době výkonu. Pokud nejsou účastníci přítomni, tak jej doručí soud dodatečně. Výkon rozhodnutí provádí soudní vykonavatel, pokud ho neprovádí sám soudce. Soudní vykonavatel sepíše o každém úkonu protokol⁸³.

⁸² Srovnej § 1, Instrukce čj.142/2007-ODS-Org, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, str. 1

⁸³ Srovnej § 3, §4 odst. 3, Instrukce čj.142/2007-ODS-Org, str. 1

Vždy je nutné při výkonu dbát ochrany práv a zájmů dítěte⁸⁴.

Při výkonu rozhodnutí se zejména působí na povinného, aby se soudním rozhodnutím podrobil dobrovolně. Dítěti se poskytne potřebné vysvětlení nastalé situace, a to způsobem odpovídajícím věku a rozumové vyspělosti. V případě potřeby orgán sociálně právní ochrany dětí poskytne nebo zprostředkuje odbornou pomoc dítěti popř. rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu. Vždy se postupuje s maximální rychlostí.⁸⁵

Před zahájením výkonu rozhodnutí soudní vykonavatel projedná postup s příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí. Orgán sociálně právní ochrany dětí upozorní na nutnost zajištění zvláštních podmínek, poskytne potřebnou součinnost. OSPOD je povinen na žádost soudu být přítomen výkonu rozhodnutí. Pracovník OSPOD v odůvodněných případech může požádat o odložení výkonu, pokud by výkon mohl způsobit dítěti vážnou újmu na zdraví nebo ohrozit jeho příznivý vývoj.⁸⁶

- **Výkon rozhodnutí o nařízené ústavní výchova nebo uložené ochranné výchovy**

V případě ústavní nebo ochranné výchovy, sdělí orgán sociálně právní ochrany dětí soudu termín, kdy bude možno výkon rozhodnutí provést a označí ústav, kde bude ústavní nebo ochranná výchova uskutečněna. Orgán sociálně právní ochrany dětí zajistí lékařskou prohlídku dítěte před výkonem, zajistí doklady potřebné k převzetí dítěte a nutné oděvní součástky.⁸⁷

Soudní vykonavatel stanoví způsob dopravy dítěte do ústavu a zajistí dopravu.⁸⁸

- **Výkon rozhodnutí v ostatních případech**

Při výkonu rozhodnutí odnětím dítěte z výchovy jednoho z rodičů nebo jiné osoby a odevzdáním do výchovy druhého rodiče, postupuje soudní vykonavatel podle

⁸⁴ Srovnej § 6, odst. 1, Instrukce č.j.142/2007-ODS-Org., str. 2 (premisa s § 5 Z. č. 259/99 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů)

⁸⁵ Srovnej § 6, odst. 2,3, Instrukce č.j.142/2007-ODS-Org, str. 2

⁸⁶ Srovnej § 7, odst. 1,2, Instrukce č.j.142/2007-ODS-Org, str. 2

⁸⁷ Srovnej § 8, Instrukce č.j. 142/2007-ODS-Org, str. 3

⁸⁸ Srovnej § 9, Instrukce -//-, str. 3

§ 6 a § 7 Instrukce čj.142/2007-ODS-Org.

Pokud bude proveden výkon rozhodnutí odnětím dítěte ve škole, uvědomí soudní vykonavatel před jeho provedením ředitele nebo učitele dítěte a požádá, aby dítě na výkon připravili.⁸⁹

- **Výkon rozhodnutí o styku s dětmi**

Pokud se musí přistoupit k výkonu rozhodnutí, kterým byl upraven styk s dítětem, nevyžaduje se při každém dalším výkonu totožného rozhodnutí přítomnost orgánu sociálně právní ochrany dětí, pouze pokud na tom trvá.⁹⁰

Instrukce, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí se přiměřeně použije i pro výkon rozhodnutí o předběžném opatření a o předběžném opatření dle § 76a) o.s.ř.

Proti usnesení soudu prvního stupně, kterým byl nařízen výkon rozhodnutí je odvolání přípustné. Pokud povinná osoba nerespektuje výkon rozhodnutí, tak se výkon rozhodnutí opakuje. Ten, kdo maří výkon rozhodnutí, vystavuje se trestnímu stíhání pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 171 odst. 3 trestního zákona, kdy mu hrozí trest odnětím svobody až na jeden rok.

5.3. Řízení o úpravě poměrů (výchova a výživa nezl. dětí)

- před a po rozvodu manželství
- rodičů, kteří spolu nežijí
- rodičů, kteří spolu žijí, ale jeden z nich neplní dobrovolně vyživovací povinnost
- rozhodování o svěření do výchovy třetí osoby
- rozhodování o změně výchovy

Nejčastějším řízením ve věcech péče o nezletilé, je úprava poměru dětí k rodičům a rodičů a dalších osob k nezletilým. Jednotlivá řízení se liší podle typu úpravy poměrů.

⁸⁹ Srovnej § 12 odst. 2, Instrukce, čj.142/2007-ODS-Org. Str. 4

⁹⁰ Srovnej § 14, Instrukce, str. 4

Dle § 50 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění, pokud rodiče nezletilého dítěte spolu nežijí a nedohodnou se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

Stejným způsobem soud postupuje v případě, že rodiče spolu žijí, ale jeden z nich neplní dobrovolně svoji vyživovací povinnost k nezletilému dítěti.

V případě, že se rodiče ohledně výchovy a výživy nezl. dítěte dohodnou a tato dohoda je v zájmu nezl. dítěte, soud dohodu rodičů schválí.

Soud může upravit poměry v případě dětí narozených mimo manželství rodičů a dále upravit poměry rodičů u dětí za trvání manželství rodičů nebo pro dobu po rozvodu manželství rodičů.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů soud zkoumá, který z rodičů do doby rozhodování soudu převážně zajišťoval osobní péči o nezletilé dítě, přihlíží k citovým vzbám dítěte k rodičům, k věku dítěte, k bytovým a majetkovým podmínkám rodičů při péči o dítě a k dalším faktorům důležitým pro výchovu nezl. dítěte. Co se týká stanovení výživného, soud přihlíží k věku a potřebám dítěte, ke zdravotnímu stavu dítěte, k nákladům souvisejícím s péčí o dítě v rámci školních a mimoškolních aktivit. Dále soud při stanovování výživného zkoumá majetkové a výdělkové poměry obou rodičů. Soud přitom vychází z toho, že dítě má právo se podílet na životní úrovni svých rodičů.

Kazuistika (úpravy poměrů- složitější případ)

„-Dne 2. 12. 2005 na OSPOD doručeno předvolání okresního soudu k jednání, ustanovení opatrovníka dle § 37 odst. 2, zákona o rodině, návrh, ze kterého se zjišťuje, že otec podal „Návrh na zahájení řízení o úpravu poměrů k nezletilé, pro dobu po rozvodu manželství rodičů“, kde uvedl m. j.: ...rodiče uzavřeli sňatek v roce 2002,z manželství se narodila v roce 2002 dcera,otec podal žalobu na rozvod manželství,důvodem pro podání žaloby jsou rozdílné názory na výchovu dětí, ...matka má ve své péči další dvě děti z prvního manželství, ...u matky se nyní jedná o manželství třetí, ...děti byly matkou zanedbané, ...matka nikdy nepracovala a má pouze základní vzdělání, ...otec v plném rozsahu zajišťoval péči o domácnost a děti, ...u otce se jedná o druhé manželství, ...z prvního manželství má otec další vyživovací povinnost k nezletilé dceři, ...otec má reálnou obavu, že

matka péči o jejich dceru nezvládne a proto navrhuje, aby nezletilá byla svěřena do jeho péče a soud určil matce výživné.

-Okresní soud žádá opatrovníka o prošetření poměrů v rodině

-Matka podává vyjádření k návrhu otce kde uvádí mj. : ...nesouhlasí s tvrzením otce v jeho návrhu,....z pohledu matky je účelové a zkreslené, ...péči o děti matka zajišťovala dobře, ...otec je nepořádný,....má rád hodně jídla a rád vaří,....k vaření matku nepustil, ...nedával matce peníze,matka nesouhlasí s rozvodem manželství, ...nesouhlasí aby nezletilá byla svěřena otci, ...matka navrhuje, aby byla svěřena do její péče a otci stanoveno výživné ve výši 3000,-Kč.

-Opatrovník opakovaně provádí šetření v rodině, ale zjišťuje, že rodiče na uvedené adrese nebydlí.

- Dne 12. 1. 2006 otec podal k okresnímu soudu zpětvzetí návrhu na úpravu poměrů, kde mj. uvedl: ...že po přečtení vyjádření matky, přehodnotil svá stanoviska, ... vyjádření matky nejsou pravdivá, ...přesto se otec pokusí obnovit narušené soužití.

-Opatrovník obdržel usnesení okresního soudu, kde řízení se zastavuje dle § 96 odst. 2, o.s.ř. (tím končí výkon kolizního opatrovnictví)

- Dne 6. 3. 2006 podává otec nový, již druhý návrh „Návrh na zahájení řízení o úpravu poměrů k nezletilé pro dobu po rozvodu manželství rodičů“, v návrhu otec mj. uvedl: ...matka se začala chovat ještě horším způsobem, ... matčino chování vylučuje jakékoliv normální soužití, ...otec opět žádá, aby nezletilá byla svěřena do jeho péče.

-Okresní soud tedy opět ustanovil nezletilé kolizního opatrovníka, zároveň nařídil jednání na 4. 4. 2006, a požádal opatrovníka o prošetření poměrů v rodině nezletilé.

-Opatrovník dne 31. 3. 2006 provádí šetření v rodině, kde mj. zjišťuje: ...zastižen byl otec nezletilé, ... rodiče bydlí společně v rodinném domě, který je ve vlastnictví otce, ...dům není zkolaudován, ...nezletilá má vlastní pokoj, který je uzpůsoben jejímu věku a potřebám, ...v domě není příliš uklizeno, ...otec uvedl, že nezletilá začala navštěvovat předškolní zařízení, že je zdravá, ... matka začala pracovat, ...matka odvezla děti z prvního manželství a předala je do péče jejich otce, ...s matkou již společnou domácnost nevedou, ... otec hradí veškeré náklady spojené s bydlením.

-Opatrovník si vyžádal zprávu ošetřující dětské lékařky, která mj. uvedla: ...otec nezletilé dochází sám na veškeré prohlídky a očkování a to již od narození nezl., ...otec vždy jevil intenzivní zájem o péči o dítě, ...lékařka nabyla přesvědčení, že od narození dítěte sám připravuje stravu, ... lékařka se domnívá, že má dcera k otci velmi hezký vztah.

-Opatrovník požádal o zprávu mateřskou školu, kde se mj. uvádí: ...otec vodí i vyzvedává sám nezletilou, ...matka nás navštívila dvakrát, aby se přišla představit, ...otec má o dceru zájem, ...nezletilá o matce a sourozencích ve školce nemluví.

-Dne 3. 4. 2006 se na OSPOD dostavil otec a sdělil m.j. : matka mu znemožnila přístup k dceři, ...přejela ho autem,celému incidentu byla přítomna jejich dcera, ...matka mu před dcerou vyhrožovala zabitím a

vulgárně nadávala, ...otec žádá opatrovníka o pomoc, jelikož se obává o další zdravý vývoj dcery.

-Dne 6. 4. 2006 se matka nezl. dostavila na základě předvolání na OSPOD, kde byl s matkou sepsán protokol, ve kterém se vyjádřila k oznámení otce nezl. Matka m.j. uvedla: ...že tvrzení otce se nezakládá na úplné pravdě, ...důvod proč přejela otce autem byl, že ji chtěl zabránit odjet s dcerou na koupit a otec chtěl vzít dceru na procházku, ... otec si stoupl před auto, ...matka se bála fyzického napadení, ...pak se matka otci omluvila a upustila od záměru s dcerou odjet, ...matka se nechce vyjadřovat k tomu, že by otci vyhrožovala zabitím.

-Záznam opatrovníka mimo oficiální protokol, kde matka potvrdila, že manželovi vyhrožovala zabitím, ...snaží se s manželem dohodnout, ale není to možné. Matce byla navržena střídavá výchova, matka však tuto možnost nepřipouští, chce dceru výhradně do své péče. Matce bylo doporučeno, aby situaci v rodině začali řešit prostřednictvím odborníků na rodinnou problematiku.

-Dne 24. 4. 2006 opatrovník zaslal zprávu okresnímu soudu, kde mj. popisuje šetření v rodině, ...vzniklé problémy mezi rodiči, ...závěrem zhodnocuje celou situaci s tím, že nemá zásadní výhrady k péči otce, ... že se domnívá, že v zájmu nezletilé by byla nejvhodnější střídavá výchova, ...matka však nesouhlasí, otec by na tuto formu přistoupil, ...na základě všech zjištěných skutečností se opatrovník domnívá, že vhodnější prostředí a lepší výchovné předpoklady pro nezletilou jsou v péči otce.

-Dne 24. 4. 2006 otec rozšiřuje svůj návrh i na dobu úpravy před rozvodem manželství.

Otec zároveň podává návrh na vydání předběžného opatření, kde navrhuje, aby nezletilá byla předána do péče otce a matka je povinna nezletilou vydat.

-Dne 26. 4. 2006 okresní soud návrh otce na vydání předběžného opatření zamítá z důvodu, že se otci nepovedlo osvědčit naléhavou potřebu úpravy poměrů, jelikož dítě žije v dosavadní společné domácnosti rodičů a není odňato z dosavadní péče otce.

-Dne 23. 5. 2006 jednání u okresního soudu (z časových důvodů byl vyslechnut pouze otec), ... odročeno na 20. 6. 2006

(rodiče začali spolupracovat s psychologem)

-Dne 20. 6. 2006 jednání u okresního soudu, ...výslech matky, ... rodiče i opatrovník předkládají důkazní návrhy, ... opatrovník navrhuje mediaci rodičů a v případě, že nedojde za pomoci odborníků k dohodě, navrhuje vypracování znaleckého posudku, ... jednání se odročuje za účelem rozvahy soudu na 25. 7. 2006.

-Dne 25. 7. 2006 jednání u okresního soudu, kde soud dospěl k závěru, že je vhodné nařídít důkaz znalecký posudek z oboru psychologie, který se bude zabývat analýzou rodičů, stavem nezletilého dítěte a schopnostmi rodičů samostatně pečovat o dítě, ...jednání se odročuje na neurčito.

-Dne 11. 8. 2006 usnesení okresního soudu na ustanovení znalce

-Dne 27. 12. 2006 otec podává na OSPOD stížnost na matku, s tím že matka odvezla nezletilou bez jeho souhlasu (matka se po třech dnech vrátila)

- Dne 11. 1. 2007 OSPOD obdržel vypracovaný znalecký posudek v němž se mj. v závěru uvádí: ...oba rodiče jsou osobnostmi s velmi složitou rodinou i osobnostní anamnézou, ...s prvky psychické nezralosti, ...osobnost otce se jeví jako dominantní, nepřipouští si určité skutečnosti, ...osobnost matky se jevila empatictější k potřebám dcery a klinicky i emočně poněkud stálejší, ...u otce je příliš velké protěžování dcery, silná citová vazba až závislost, která může do budoucna přejít až v patologii, ...u matky citový vztah k dceři bez známek hyperkompenzací, ...vzhledem k relativně nízkému věku nezletilé a k pozitivním citovým vztahům k oběma rodičům, matka je pro dceru z hlediska psychologicko-psychiatrického prozatím vhodnějším vychovatelem, ale v budoucnosti by se situace mohla změnit.

-Dne 31. 1. 2007 se na základě předvolání dostavila na OSPOD matka, aby se vyjádřila k oznámení otce, s matkou bylo mj. hovořeno opět o možnosti střídavé výchovy, ...matka uvedla, že bude o této péči přemýšlet.

-Dne 6. 2. 2007 matka se dostavila na OSPOD bez předvolání a sdělila, že došla k rozhodnutí, že nejvhodnější péče je střídavá výchova, ...matka požádala opatrovníka o sepsání dohody rodičů. (mimo oficiální záznam požádala matka opatrovníka o zprostředkování tzv. odstupného za podepsání dohody, toto bylo opatrovníkem zamítnuto)

-Dne 7. 2. 2007 opatrovník kontaktuje otce nezl. a předkládá návrh matky

-Dne 8. 2. 2007 okresní soud zasílá předvolání k jednání na 13. 3. 2007 s žádostí o aktuální prošetření poměrů u rodičů.

-Dne 7. 3. 2007 na základě žádosti rodičů je sepsána opatrovníkem dohoda o střídavé výchově k nezletilé, která bude předložena ke schválení soudu.

-Dne 9. 3. 2007 opatrovník zasílá zprávu okresnímu soudu, kde sděluje, že došlo k dohodě rodičů

-Dne 13. 3. 2007 jednání u okresního soudu, ... k dohodě se vyjádřil i soudní znalec s tím, uzávěry znaleckého posudku a vyšetření rodičů a nezletilé neposkytují žádné okolnosti a zjištění pro které by rodiče nebyli schopni realizovat péči o dítě formou střídavé výchovy, ...kolizní opatrovník navrhl, aby tuto dohodu soud schválil, ...soud schválil dohodu o úpravě poměrů k nezletilé.“

5.4. Řízení o vyživovací povinnosti

- Zvýšení a snížení výživného
- Zrušení vyživovací povinnosti
- Stanovení výživného prarodičům

Výživné je upraveno v části třetí zákona o rodině. Výživné je zabezpečení a úhrada potřeb mezi subjekty, které zákon výslovně určuje. „*Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud*

děti nejsou schopny se sami žít.“⁹¹ Výše vyživovací povinnosti, (výživného) je ovlivněna základními kritérii, ke kterým musí opatrovník nezletilých dětí přihlížet, tj. schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinné osoby, oprávněné potřeby nezletilého, dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Soud musí zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důvodu výhodnějšího zaměstnání či nepodstupuje nepřiměřená rizika. Výživné nelze přiznat, pokud by bylo v rozporu s dobrými mravy. Právo na výživné se nepromlčuje. U nezletilých dětí lze upravit výživné až tři roky zpětně.

Řízení týkající se zvýšení výživného bývá nejčastějším opatrovníckým řízením.

Kazuistika (snížení výživného)

„-Na OSPOD je doručeno předvolání k jednání u okresního soudu, usnesení o ustanovení opatrovníka, návrh otce nezl. na snížení výživného ve kterém se uvádí mj.: ...důvodem pro snížení výživného je přechod z pracovního poměru do plného invalidního důchodu, ...zdravotní stav, který vylučuje možnost si přivydělat, ...otec navrhuje snížit výživné z částky 1500,- Kč na částku 800,-Kč (nezl. je ve věku necelých 4 let).

-matka podává k soudu vyjádření k návrhu otce, ve kterém uvádí m. j.: ...v době, kdy bylo určeno výživné, byl již otec v dlouhodobé pracovní neschopnosti a bylo jednáno o přiznání trvalé invalidity, ...k žádné změně poměrů u otce nedošlo, ...otec řádně neplatil výživné, ...navrhuje, aby návrh otce byl zamítnut.

-jednání u okresního soudu, ...otec trvá na svém návrhu, ...matka odkazuje na své vyjádření, ...Soud provádí výslech otce, kde otec poukazuje na tři půjčky, které musí splácet, ...bydlí u svých rodičů a na bydlení nepřispívá, ...výživné se mu strhává exekučně, ...ke změně poměrů nedošlo, ...nemá jinou vyživovací povinnost, ...nemá žádný movitý a nemovitý majetek, ...Soud provádí výslech matky, ...matka je na rodičovské dovolené, ...žije sama se synem u svých rodičů, ...na bydlení nepřispívá, ...nezl. je alergik, má atopický ekzém, ...na léky pro nezl. matka hradí 500,-Kč měsíčně, ...matka uvádí, že půjčky které si vzal otec použil na nákup auta, které je v jeho vlastnictví, ...otec nad rámec nic nezl. neposkytuje, ...s nezl. se otec stýká, ...Kolizní opatrovník v závěrečném návrhu uvedl, že navrhuje návrh otce zamítnout s tím, že snížení výživného není v zájmu nezl. a výdělkové možnosti otce jsou takové, aby mohl této povinnosti dostát, ... Soud rozhodl, že výživné se snižuje na částku 1 000,-Kč měsíčně.

-matka podala v zákonné lhůtě odvolání do rozsudku okresního soudu s tím, že vytýká soudu prvního stupně, že dospěl k nesprávnému skutkovému zjištění a jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

⁹¹ § 85 odst. 1, zákona o rodině, str. 17, ÚZ 623

-jednání u krajského soudu; odvolací soud přezkoumal napadený rozsudek a doplnil dokazování, kolizní opatrovník navrhl, aby odvolací soud vyhověl odvolání matky, neboť v majetkových možnostech otce je platit na nezletilého dosavadní výživné 1 500,-Kč, ...Soud dospěl k závěru, že u nezletilých nepochybně vzrostly odůvodněné potřeby, u otce v důsledku invalidity nedošlo k podstatnější změně poměrů, která by odůvodňovala snížení výživného, ...z těchto důvodů odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že návrh otce na snížení výživného zamítl.“

5.5. Řízení o výchovných opatřeních

- Napomenutí
- Omezení
- Dohled

Vztah soudu a orgánu sociálně právní ochrany dětí ve věci výchovných opatření je, že oba orgány rozhodují o jednotlivých výchovných opatřeních samostatně. Dohled nad výchovou nezletilých, provádí ten orgán, který dohled nařídil⁹². Výchovné opatření uloží soud, pokud tak neučinil obecní úřad v některé z následujících forem. Napomenutí se zpravidla ukládá tehdy, pokud rodiče porušují či zanedbávají povinnosti k dítěti (např. povinné očkování, neposílání dítěte do školy, povinné kontroly). Napomenutí může být uloženo i nezletilému dítěti a to jestliže je ve věku, kdy je zřejmé, že obsah a význam napomenutí pochopí. Výchovné opatření ve smyslu omezení je uložení takového omezení, které zabrání škodlivým vlivům na výchovu dítěte, např. zákaz návštěv podniků nevhodných vzhledem k osobě nezletilého (hostince, diskotéky, kluby). Dohled se stanovuje v případech závažnějších poruch v chování nezletilého např. záškoláctví, drobné krádeže, nebo jeho rodičů např. nedostatečná péče o dítě. Smyslem je pravidelné sledování podmínek, ve kterých dítě žije.

Kazuistika (stanovení soudního dohledu)

„-Matka se společně s nezletilými přestěhovala do nového bydliště, ...OSPOD příslušný dle nového bydliště nezletilých z postoupeného spisu zjišťuje mj. ... matka má v péči tři nezletilé ve věku sedm let, pět let a šest měsíců, ...každé dítě má uvedeného jiného otce, matka je dvakrát rozvedená, ...poměry u dvou starších byly upraveny, ...u šesti měsíční byl dán návrh na úpravu poměrů, ...nejmladší narozená mimo manželství, otcovství bylo

⁹² Srovnej § 43 zákona o rodině, str. 11, ÚZ 623

uznáno, ...dále ve spise uvedeno, že ...matka v minulosti zanedbávala péči, ...pobývala v azylovém domě, kde byla opakovaně přistižena jak týrá nejstarší nezletilou.

-Okresní soud nařídil jednání o úpravě poměrů, ustanovil nezl. opatrovníka a požádal o prošetření poměrů.

-Opatrovník provedl neohlášené šetření v bydlišti matky a zjistil mj. závažné skutečnosti, ...v bytě byl nepořádek, ...všechny děti byly společně v jednom pokoji, ...péči o nejmladší šesti měsíční nezletilou zajišťovala její sedmiletá sestra, ...v noci k ní stávala, přebalovala, a krmila mlékem, které jí před spaním připravila matka, ...matka v noci spala v jiné místnosti a zakázala, aby ji děti budily, ... nejstarší nezletilá se svěřila, že ji matka občas bije, pokud se např. splete a přinese matce látkovou plenu namísto papírové.

-Opatrovník matku předvolal k sepsání protokolu, v němž matka mj. uvedla, že má psychické problémy, ...bere silné utlumující prášky, ...občas nezletilé potrestá, ...nejstarší dceru seřezala pouze jednou, ... pokud jí sprchuje ledovou vodou, tak pouze když má nervové záchvaty, poradil jí to prý lékař, ... matka byla opatrovníkem upozorněna, že bude podán podnět k soudu na stanovení soudního dohledu.

-Opatrovník podává okresnímu soudu zprávu o poměrech matky a nezletilých, kde zároveň navrhuje, aby nad výchovou nezletilé byl nařízen soudní dohled a zároveň aby byl vypracován znalecký posudek z oboru psychiatrie v souvislosti s tím, jaké má matka výchovné předpoklady a zdali je schopna řádně zajistit péči o nezletilé děti.

-Jednání u okresního soudu, kdy došlo k odročení za účelem vypracování znaleckého posudku

-Opatrovník předkládá otázky pro soudního znalce

-Opatrovník žádá aktuální zprávu ošetřující dětské lékařky, ...lékařka uvedla m.j. matka spolupracuje, ...dochází pravidelně do poradny a na očkování.

-Opatrovník provádí další šetření v rodině, z kterého se mj. zjišťuje, ... došlo k pozitivní změně v péči matky o nezletilé.

-Opatrovník žádá okresní soud, zda by neupustil od vypracování znaleckého posudku a nařídil jednání.

- Jednání u okresního soudu, ...předveden otec nezletilé z výkonu trestu, ...rodiče uzavřeli dohodu o úpravě poměrů, výživné vzhledem k výkonu trestu se nestanoví, ...opatrovník navrženou dohodu schválil a navrhuje, aby byl stanoven dohled nad výchovou nezletilé, ... soud návrhu vyhověl.

5.6. Řízení o ústavní výchově

- Nařízení ústavní výchovy
- Prodloužení ústavní výchovy
- Zrušení ústavní výchovy

Ústavní výchova je opatření směřující k ochraně dětí, které zásadním způsobem zasahuje do práv dítěte a výrazně ovlivňuje jeho další budoucnost, proto je nutné před rozhodnutím soudu o nařízení ústavní výchovy pečlivě zkoumat, zda toto opatření je nezbytné a není možné situaci dítěte řešit jiným opatřením např. svěřením dítěte do náhradní rodinné péče nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto formy řešení mají přednost před výchovou ústavní. Ústavní výchova trvá do 18ti let věku dítěte. Ústavní výchova se zpravidla nařizuje u dětí, jejichž rodiče zanedbávají nebo neplní svoje povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, u dětí, jejichž rodiče nechťejí nebo nemohou pečovat o nezl. děti, u dětí, které jsou ohroženy na životě nebo na řádném způsobu života apod. Pominou-li důvody pro nařízení ústavní výchovy, soud ústavní výchovu zruší. Soud je povinen každých 6 měsíců zkoumat, zda trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy a v tomto směru spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí. K prodloužení ústavní výchovy zpravidla dochází tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Např. dítě se v ústavním zařízení připravuje na budoucí povolání soustavným studiem na škole, k ukončení studia dojde až po dosažení věku 18 let. V zájmu dítěte tedy je, aby pobývalo v ústavním zařízení do doby ukončení studia na škole. Podmínky pro nařízení ústavní výchovy jsou upraveny v § 46, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění. Orgán sociálně právní ochrany dětí je při řízení o nařízení, zrušení nebo prodloužení ústavní výchovy zpravidla soudem ustanoven kolizním opatrovníkem. Role kolizního opatrovníka při těchto řízeních se odvíjí od toho, kdo návrh na nařízení, zrušení nebo prodloužení ústavní výchovy k soudu podává. Pokud tyto návrhy podal sám orgán sociálně právní ochrany dětí, zdůvodňuje při jednání svůj návrh, předkládá důkazní prostředky a podklady pro rozhodnutí soudu ve věci. Kolizní opatrovník při jednání má možnost navrhnout další důkazní prostředky a v závěrečné řeči vyjadřuje svůj názor, proč by měla být ústavní výchova nařízena, zrušena nebo prodloužena. V případě, že návrh na nařízení, zrušení, prodloužení ústavní výchovy podává k soudu někdo jiný než orgán sociálně právní ochrany dětí, zpravidla osoba odpovědná za výchovu dítěte, kolizní opatrovník při

jednání pečlivě zkoumá, zda jsou zde dány důvody pro nařízení, zrušení nebo prodloužení ústavní výchovy, posuzuje, zda je toto opatření nezbytné na ochranu dítěte. Při jednání kolizní opatrovník může navrhnout další důkazní prostředky, na základě žádosti soudu provádí šetření v rodině a podává zprávu o poměrech dítěte. Na základě žádosti soudu může rovněž provést pohovor s dítětem. Závěrem se kolizní opatrovník vyjadřuje k podanému návrhu, proti rozhodnutí soudu má právo podat opravný prostředek.

Kasuistika (ústavní výchova)

„-Orgán sociálně právní ochrany dětí vede již tři roky spisovou dokumentaci nezl., kterému je 14 let. První problémy s nezl. inzerovala škola, kdy se ve škole začaly objevovat neomluvené absence nezl. OSPOD začal s rodinou a nezl. spolupracovat, v rámci šetření v rodině zjistil, že nezl. pochází z úplné rodiny, která si nezl. v 1 roce jeho věku osvojila, mimo nezl. neměli rodiče jiné děti. U nezl. se objevila porucha chování a raná citová deprivace z doby, kdy pobýval před osvojením v kojeneckém ústavu. Nezl. je v péči psychiatrické ambulance, užívá medikamenty. Již v minulosti několikrát pobýval v léčebných zařízeních pro výchovné problémy nezl. Rodiče uváděli, že s nezl. mají problémy de facto od jeho útlého věku, objevuje se u něj lhaní, agresivita k jiným dětem apod. V době záškoláctví se nezl. potuloval v okolí místa bydliště s kamarády, nedokázal sdělit důvody, proč do školy nechodí. Vzhledem k tomu, že se situace s chováním nezl. zhoršovala, objevovaly se i útěky z domova, drobné krádeže, byl k soudu podán návrh na stanovení dohledu nad výchovou nezl., kterému soud vyhověl. I přes toto opatření se problémy s nezl. nezlepšily a vyústily v dlouhodobější útěk nezl. z domova. Při tomto útěku se nezl. zdržoval v Praze, hrál zde na automatech a dopouštěl se trestné činnosti v podobě krádeží. Nakonec byl nezl. zadržen Policií ČR při páchání trestné činnosti a předán zpět do péče rodičů. Nezl. neměl k útěkům z domova důvod. Rodiče se jeví jako osoby nekonfliktní s maximální snahou nezl. vychovat v rámci svých možností a schopností v člověka, který povede řádný způsob života. S přibývajícím věkem nezl. rodiče postupně přestal respektovat, nedodržel stanovená pravidla a prakticky si dělal, co chtěl. Na domluvy rodičů a OSPOD nezl. nereagoval, neuctíval autoritu dospělých. Objevily se i problémy ve škole. Z přibuzenstva nebyl nikdo, kdo by byl ochotný a schopný výchovu nezl. zvládnout a zabezpečit jeho další řádný vývoj. Ze všech těchto důvodů a s ohledem na skutečnost, že rodiče výchovu nezl. již nezvládali a hrozila obava, že nezl. bude pokračovat v páchání trestné činnosti a útěku z domova, orgán sociálně právní ochrany dětí podal k soudu návrh na nařízení ústavní výchovy nad nezl. V návrhu OSPOD vyličil situaci nezl., jeho chování, k návrhu přiložil zprávu ze školy, kam nezl. docházel, zprávy od Policie ČR o pohřešování nezl., zprávu Policie ČR o trestné činnosti nezl.

-Při nařízeném jednání rodiče při výslechu s nařízením ústavní výchovy souhlasili, sami uvedli, že si s výchovou nezl. nevědí rady a že nemohou zabezpečit jeho další řádný vývoj a nést za něj zodpovědnost. Po rozsáhlém dokazování soud nakonec dospěl k názoru, že za dané situace nelze výchovu nezl. zajistit jiným způsobem, než pobytem v ústavním zařízení, kde bude nezl. v péči a pod dohledem odborníků a proto nad výchovou nezl. nařídil ústavní výchovu. Účastníci řízení se vzdali práva na dovolání proti rozsudku.“

5.7. Řízení v náhradní rodinné péči

○ Pěstounská péče

Úkolem kolizního opatrovníka, který je ustanoven dle § 37 odst. 2, při zahájení řízení ve věci svěřeni nezletilého do pěstounské péče, je dle § 45 odst. 2 před vydáním rozhodnutí soudu na jeho žádost, povinen podat zprávu o prošetřených poměrech v rodině budoucích pěstounů, ve které musí být podrobně popsána bytová situace, finanční poměry a navázaná citová vazba mezi budoucími pěstouny a nezletilým dítětem. Pokud je potřeba, provede se pohovor s dítětem, který se předkládá soudu spolu se zprávou ze šetření.

Při samotném řízení je pak úkolem kolizního opatrovníka, aby v závěrečném vyjádření zhodnotil, zda navrhovatelé jsou vhodné osoby stát se pěstouny nezletilého dítěte, zda je toto i přáním nezletilého a následně doporučit soudu, zda má návrhu navrhovatelů vyhovět.

Kazuistika (pěstounská péče)

-, „Orgán sociálně právní ochrany dětí sleduje v rámci zák. 359/99 S § 6 sociálně slabou rodinu, ve které jsou 3 nezl. děti, z toho 2 navštěvují zvláštní školu, s nejmladším je matka na rodičovské dovolené, otec je v invalidním důchodu. ...jejich domácnost je zanedbaná, stejně tak péče o děti....škola upozorňuje OSPOD na zanedbání péče ze strany rodičů.....na povrh vychází fyzické bití jak dětí, tak matky ze strany otce.....byly zahájeny úkony trestního řízení v souladu s ustanovením § 158 trestního řádu na základě podaného podnětu ze strany odboru sociálně právní ochrany dětí, kdy rodiče byli podezřeni z trestného činu týrání svěřeni osoby.....na základě návrhu orgánu sociálně správní ochrany dětí bylo vydáno předběžné opatření dle § 76a o.s.ř. a děti byly umístěny do diagnostického ústavu...odbor sociálně právní ochrany dětí podává návrh na ústavní výchovu...nezletilé děti zastoupeny opatrovníkem (OSPOD)..... nad nezletilými byla soudem nařízena ústavní výchova ...v té době

kontaktuje odbor sociálně právní ochrany dětí teta nezletilých dětí se žádostí o svěřeni dětí do její péče.... ... odbor sociálně právní ochrany dětí prošetřuje poměry u tety..... neshledal žádné nedostatky, pro které by nemohly děti být svěřen do výchovy tety a následně vydává rozhodnutí o svěřeni nezletilých dětí do péče budoucích pěstounů teta podává návrh na svěřeni dětí do pěstounské péče dle § 45a zák. o rodině.... odbor sociálně právní ochrany dětí opět prošetřuje poměry v rodině... hovoří s děti ... podává soudu zprávu o prošetřených poměrech na základě žádosti soudu dle § 45b zákon o rodině....při soudím jednání odbor sociálně právní ochrany dětí doporučuje svěřit nezletilé děti do péče žadatele, který je vhodnou osobou.... soud vydání rozhodnutí o svěřeni nezletilých dětí do pěstounské péče.... Odbor sociálně právní ochrany dětí sleduje rodinu v rámci výkonu pěstounské péče.“

Dalším typem řízení v náhradní rodinné péči je řízení o osvojení, řízení o poručenství. Tyto typy řízení zde nebudu uvádět vzhledem ke specifikaci těchto řízení.

- Osvojení
- Poručenství

5.8. Řízení o úpravě styku

Úprava styku rodiče s dítětem nepotřebuje rozhodnutí soudu. To znamená, že pokud jsou rodiče schopni se na styku dítěte dohodnout, mohou se na tomto dohodnout mimosoudní cestou. Toto řešení je neoptimálnější, rodiče tak mohou flexibilně reagovat na vzniklé situace.

Pokud rodiče mají zájem na tom, aby měla dohoda konkrétnější rámec, je možno dohodu o styku sepsat u advokáta, mediátora nebo za pomoci pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí. Dohoda, která nebyla schválena soudem, není soudně vykonatelná. Dodržování takové dohody je tedy spíše morálního charakteru. Dohodu je možné měnit a přizpůsobovat dle aktuálních potřeb dítěte, ovšem vždy pouze za souhlasu obou rodičů. Pokud o to rodiče požádají, může soud schválit jejich dohodu o styku.

V případě, že dohoda rodičů a to ať ústní či písemná není některým z rodičů dodržována, má rodič možnost obrátit se na soud s návrhem na úpravu styku. Návrh na úpravu styku je podáván také v případech, kdy každý z rodičů má jinou představu o styku s dítětem a nejsou schopni dospět k dohodě.

Obecně je tedy styk rodiče s dítětem soudně upravován zpravidla v komplikovaných případech, kdy nastávají mezi rodiči rozpory, na styku se nejsou schopni domluvit mimosoudní cestou, nebo kdy dochází k tomu, že rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, brání druhému rodiči v kontaktu s dítětem. V tom případě o návrhu rodiče na úpravu styku s dítětem rozhoduje soud. Úprava styku a jeho vymáhání patří mezi nejkomplikovanější případy, jejich řízení je dlouhodobé.

V rámci řízení opatrovník např. provede šetření v domácnostech rodičů, dotazuje se ve školách a u ošetřujících lékařů, které děti navštěvují, případně provede pohovor s dítětem na OSPOD či ve školním zařízení, kdy dítě samo se k věci vyjadřuje. V některých případech je nutno přistoupit k vypracování znaleckého posudku. Jedná se především o případy, které nejsou zcela jednoznačné, kdy ve výpovědích rodičů jsou výrazné rozpory. Znalci se vyjadřují k tomu, jaký styk se jeví jako optimální a to s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

Kolizní opatrovník se vyjadřuje k podanému návrhu závěrem a to s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Názor kolizního opatrovníka může být velmi cenný, protože často s rodinou dlouhodobě pracuje a má o rodině mnoho důležitých poznatků. Kolizní opatrovník je oprávněn podat proti rozhodnutí soudu opravný prostředek.

Ve výroku rozhodnutí musí být uvedeno přesné označení místa a času, kde a kdy rodič bude nezl. dítě přebírat a předávat.

Rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče je povinen dítě na styk s druhým rodičem připravit jak po materiální tak po duševní stránce a v rozsudkem stanovenou hodinu a na stanoveném místě dítě předat druhému rodiči.

Pokud nastane situace, kdy rodič, jemuž bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do péče, brání druhému rodiči ve styku s dítětem, je nutné ji neprodleně řešit a to bezodkladným podáním návrhu na úpravu styku k soudu. Pokud již úprava styku byla soudem upravena a to rozhodnutím soudu, nebo i soudem schválené dohody, je možno požadovat výkon rozhodnutí podáním příslušného návrhu k soudu. Tento návrh je možno podávat opakovaně. Dále má rodič možnost obrátit se na orgán sociálně právní ochrany dětí. Sociální pracovnice OSPOD si pozve rodiče, který brání druhému v kontaktu. Rodiči je pracovníci OSPOD domluveno a je poučen o možných následcích

nedodržování pravomocného rozhodnutí. V závěru jednání je s rodičem sepsán protokol, který rodič podepíše. Tento protokol je následně založen do spisu Om (spisová dokumentace nezletilých). Zároveň je o svých právech a povinnostech poučen i rodič, kterému je ve styku s dítětem bráněno. Pokud se ani po jednání na OSPOD styk rodiče s dítětem neuskuteční, může OSPOD využít některé z výchovných opatření, dle § 43 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Pokud ani po provedení výchovných opatření není styk rodiče s dítětem realizován, má rodič možnost obrátit se na soud s návrhem na změnu výchovy. Bránění rodiči, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče, ve styku s dítětem je totiž považováno za změnu poměrů, která vyžaduje nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Pokud je to nutné v zájmu dítěte může soud styk s rodičem omezit nebo zakázat. Vzhledem k tomu, že zákaz styku s dítětem je vážným zásahem do práv rodiče a výrazným omezením jeho rodičovské zodpovědnosti, může dle zákona o rodině o takovém opatření rozhodnout pouze soud. Soud by měl v celé věci provést důkladné dokazování.

Soudně může být upraven také styk dítěte s prarodiči či sourozenci.

Z praxe je možné říci, že řízení o úpravě styku bývají jedny z nejsložitějších řízení v případě konfliktních vztahů mezi rodiči. V některých případech trvají mnoho let a končí až zletilostí dítěte, popřípadě jsou řešeny až u Štrasburského soudu.

Kazuistiku z důvodu obsahové náročnosti nebudu uvádět.

5.9. Řízení ve věci rodičovské zodpovědnosti

- Přiznání
- Omezení
- Zbavení

Kazuistika (zbavení rodičovské zodpovědnosti)

„-Orgán sociálně právní ochrany dětí podává podnět na zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti dle § 44 odst. 3 zákona o rodině, a to na základě těchto skutečností: ...opatrovnický spis veden od roku 1996, kdy nad nezletilými byla nařizována ústavní výchova, ...děti byly až do roku 2003 v dětském domově, ...na základě

rozsudku okresního soudu byla ústavní výchova zrušena, ...matka přislíbila, že bude o děti vzorně pečovat, ... matka však nechávala děti bez dozoru, ...děti neměly i několik dní jídlo, ...během půl roku měly 238 neomluvených hodin, ...z důvodu velké absence nebyly děti klasifikovány, ...z důvodu naprostého selhání matky vylo vydáno předběžné opatření dle § 76a), kdy se děti ocitly vážně ohroženy na životě, ...děti byly opět umístěny do DD, ...nad nezletilými byla nařízena ústavní výchova, ...OSPOD podal na matku trestní oznámení za ohrožení mravní výchovy mládeže dle § 217 odst. 1a) trestního zákona, ...po matce vyhlášeno pátrání a příkaz k zadržení i pro další trestné činy, ...matka odsouzena k trestu odnětí svobody na 2,5 roku, ...matka nikdy nedokázala svým dětem vytvořit zázemí domova a zajistit řádnou péči, ...děti jsou od útlého dětství odkázány na pobyty v DD, ...matka svým způsobem života nezaručuje řádnou výchovu dětí, ...byla jí dána možnost o děti pečovat, ale opět nechala děti bez řádné péče, ...na základě těchto skutečností orgán sociálně právní ochrany dětí navrhuje, aby soud zbavil matku rodičovské zodpovědnosti k nezletilým.

-Jednání u okresního soudu, ...matka neznámého pobytu, zastoupená ustanoveným opatrovníkem, vyhýbá se trestnímu stíhání, ...nezletilé děti zastoupeny opatrovníkem (OSPOD), ...konstatuje se podnět orgánu sociálně právní ochrany dětí, ...na základě uvedených skutečností, soud zbavuje dle § 44 odst. 3 zákona o rodině matku rodičovské zodpovědnosti k nezletilým.“

5.10. Řízení v paternitních sporech

- Popření otcovství
- Určení otcovství

V řízení v paternitních sporech je orgán sociálně právní ochrany dětí zmocněn soudem k podání žaloby na určení otcovství k nezletilému dítěti. Popření otcovství je většinou záležitostí rodičů, kteří si podávají žaloby sami. Zde je většinou orgán sociálně právní ochrany dětí ustanoven kolizním opatrovníkem.

Kazuistika (popření otcovství)

„-Manžel matky dítěte – žalobce se ve své žalobě domáhá určení, že není otcem nezletilé II. žalované. Ve své žalobě uvádí mj., že se nezletilá narodila za trvání manželství s I.žalovanou, ...více jak patnáct let se s I. žalovanou (manželkou) nestýkal a vylučuje možnost otcovství.

-Okresní soud ustanovil II. žalované (nezletilé) opatrovníka dle §37 odst. 2, a nařídil jednání.

-Jednání u okresního soudu, výslech účastníků, ...I. žalovaná(matka nezl.) uvádí mj., že je pravda, že se s žalobcem dlouhodobě nestýká, ...měla intimní styk s jiným mužem, který je otcem II. žalované (nezletilé),....biologický otec bydlí společně s nezletilou a osobně o ni pečuje. Soud učinil svědeckou výpověď muže, kterého I. žalovaná označila za otce II. žalované nezletilé. Svědek potvrdil výpověď I. žalované a k otcovství k II. žalované se doznal. Vzhledem k prokázaným skutečnostem a v nejlepším zájmu nezletilé a právu znát svoje biologické rodiče opatrovník navrhuje, aby bylo vyhověno žalobě v plném rozsahu tj. aby se určilo, že žalobce není otcem II. žalované. Soud žalobě vyhověl. “

5.11. Dědické řízení

Řízení o dědictví zahajuje soud i bez návrhu a to na základě oznámení matřiky, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého. Dědické řízení provádí notář jako soudní komisař na základě pověření soudu. Soudní komisař v průběhu předběžného šetření získává údaje potřebné k posouzení dědického práva a zajištění dědiců a zůstavitelova majetku a dluhu. Pokud je nutné ustanoví se správce dědictví.

V předběžném šetření dochází k projednání dědictví. Skutečnosti, které jsou významné pro posouzení dědického práva, šetří soud z vlastní iniciativy, není vázán případnými návrhy osob, které uplatňují své dědické právo. V průběhu dědického řízení je třeba odstranit případné sporné skutečnosti. Notář v dědickém řízení provede všechny úkony a připraví soudu návrhy na usnesení, které je v kompetenci pouze soudu, a dále předloží všechny potřebné podklady pro vydání rozhodnutí ve věci. Je možné též uzavřít dohodu o vypořádání dědictví, ale i tato vyžaduje schválení soudu. Za nezletilého dědice činí veškeré úkony směřující k uzavření dohody ustanovený opatrovník. Tento právní úkon musí být v případě nezletilého schválen opatrovníckým soudem. Zde tedy vystupuje opatrovník ve dvou řízeních a to samotné dědické řízení a dále řízení na schválení úkonu za nezletilého v dědickém řízení. Pokud by opatrovník chtěl za nezletilého odmítnout dědictví, vyžaduje to schválení soudu. K odmítnutí dědictví nelze připojovat podmínky ani výhrady a dědictví nelze odmítnout jen zčásti. Účastníci řízení o dědictví jsou ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici. Dále to může být i věřitel zůstavitele, nebo ten kdo se postaral o pohřeb zůstavitele, popřípadě stát. Dalším účastníkem je v případě

nezletilého dítěte, jeho zákonný zástupce, jestliže ho z důvodů střetu zájmů nemůže zastoupit, musí mu být ustanoven kolizní opatrovník. Pokud návrh na ustanovení nepodá oprávněná osoba, musí dát podnět k ustanovení opatrovníka opatrovnickému soudu soud, který projednává dědictví.

Dědické řízení je vždy velice specifické, dá se však z praxe říci, že i v tomto typu řízení, je výkon kolizního opatrovníka velice důležitý.

Kazuistiku z důvodu obsahové náročnosti nebudu uvádět.

5.12. Další typy řízení

- Schválení právního úkonu
- Záležitosti, na nichž se rodiče nemohou dohodnout
- Změna příjmení
- Určení příjmení
- Určení jména

Pro zajímavost zde uvedu kazuistiku ojedinělého typu schválení právního úkonu za nezletilého. Z tohoto případu je patrné, že úsilím kolizního opatrovníka se podařilo ochránit nejlepší zájem a blaho dítěte.

Kazuistika (schválení právního úkonu-plnění z pojistné smlouvy)

-„Na OSPOD je doručeno předvolání k soudnímu jednání, ustanovení opatrovníka, návrh na schválení právního úkonu za nezl. k plnění pojistné smlouvy.

- ze spisu opatrovník zjišťuje, že nezletilému zemřela matka, ...probíhá dědické řízení, ...matka měla uzavřenou životní pojistku na částku 800 000,- Kč, ve prospěch nezletilého (která není součástí dědického řízení), ...nezletilý před smrtí matky byl v její péči, ...otec po smrti matky převzal nezl. do své péče, ...otec jakožto zákonný zástupce dítěte požádal o vyplacení pojistky za nezletilého, ...soud žádá opatrovníka, aby se k návrhu písemně vyjádřil.

-opatrovník navrhuje zamítnout vyplacení pojistného plnění otci nezl. s tím, že tato částka by měla být vinkulována, případně jinak finančně zhodnocena do zletilosti dítěte.

-opatrovník nechal vypracovat nabídku na zúročení částky 800 000,-Kč různými bankovními domy, ...vybral nejvýhodnější a tu předložil soudu ke zvážení.

-soud požádal o sdělení konkrétního pracovníka OSPOD, který bude pověřen dle § 37 odst. 2, zákona o rodině k uzavření investičního životního pojištění s garantovaným výnosem ve prospěch nezletilého.

-soud ustanovil opatrovníka (již jmenovitě) k uzavření kapitálového pojištění ve prospěch nezl. s vinkulací ve prospěch okresního soudu.

-jednání u okresního soudu, ...otec nesouhlasil s návrhem opatrovníka a žádal vyplacení částky za nezl. na svůj účet, ...soud rozhodl o uzavření kapitálového životního pojištění dle návrhu opatrovníka.“

6. Závěr

„Kterýkoliv zákon, byť sebelépe sepsaný, především pak zákon upravující vztahy mezi lidmi, zůstává mrtvou literou, není-li naplněn lidským jednáním, lidským činem. Tak i sociálně-právní ochrana dětí vyžaduje ke svému naplnění lidské jednání, osobní zaujatost, angažovanost a obětavost těch, kteří ji budou vykonávat. Zvláště slouží-li k ochraně těch nejmenších, bezbranných a odkázaných na druhé, bez kterých si sami nedokáží pomoci“
(JUDr. František Brabeneč)

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na činnost a roli opatrovníka nezletilých dětí v rámci soudního řízení. Vymezila jsem, jak právní, tak faktický pojem opatrovníka a připojila kazuistiku tak, abych mohla odpovědět na cíl mé práce. Cílem bylo posoudit, zda je v možnostech kolizního opatrovníka hájit skutečný zájem a blaho dítěte. Z mého pohledu a zároveň zkušenosti musím říci, že se nedá na tuto otázku jednoznačně odpovědět. Je zde mnoho faktorů, které ovlivňují celé soudní řízení a tím i roli opatrovníka. Na začátku jsou to vždy rodiče, kteří jakožto nositelé rodičovské zodpovědnosti, vychovávají a ovlivňují chování dítěte, mají ten prvotní největší vliv na celý průběh opatrovníckého řízení. Velice také záleží na osobnostních kvalitách každého z nich. Pak zde je samozřejmě profesionální, etická a osobnostní kvalita opatrovníka a nad tím vším je vždy rozhodování soudu. Je však nutné konstatovat, že kolizní opatrovník se podílí na spolurozhodování o budoucnosti dítěte, v tom spočívá váha jeho osobnostních a profesních kvalit a tím i možnost hájit skutečný zájem a blaho dítěte.

Největší problém vidím v tom, že pokud se rodiče nedohodnou a dítě používají jako „trofej“, zneužívají ho jako nástroj proti sobě navzájem, je pro opatrovníka velice těžké hájit nejlepší zájem a blaho dítěte. Dítě je většinou pak zmanipulované a ovlivněné postoji jednoho z rodičů, takže jakýkoliv zásah v dané situaci tj. v jeho nejlepším zájmu, může znamenat velké riziko „traumatu“ dítěte. Opatrovník by měl mít na mysli, že má ochraňovat zájmy dítěte, nikoliv zachraňovat. Jakmile se dostane do role zachránce, začne vidět očima oběti. Rodič pak opatrovníka vidí jako pronásledovatele a opatrovník se stává obětí. Pokud se nechá opatrovník takto zmanipulovat, potom boj vzrůstá a nakonec na to doplatí dítě. Je velice důležité si uvědomit, jak se na rodiče dívat, nesnažit se hodnotit, který z nich má pravdu, ale pokusit se najít společný postup

především v zájmu dítěte. Zůstat neutrální a vždy pouze na straně dítěte.

Ze své praxe mám bohužel občas pocit, že v zájmu dítěte se volí pouze menší zlo. To, co se v dané situaci jeví jako nejlepší zájem, se často v budoucnosti ukáže jako ne příliš šťastné řešení. Ustanovený opatrovník má sice legislativně vymezené své pravomoci a povinnosti tak, jak jsem je ve své práci popsala, ale v praxi je často v soudní síni výsledek ovlivněn též osobou soudce. A zde opět narážím především na subjektivní pohled opatrovníka.

Z mého pohledu největší rozpor je v právech dítěte a právech rodičů.

Dítě má např. právo vyjadřovat se ke všem skutečnostem, které se ho bezprostředně dotýkají. Toto jeho právo je bagatelizováno rodiči. Rodiče si myslí, že dítě musí přijmout všechna jejich rozhodnutí, např. argumentují právem, že dítě má ctít a respektovat svoje rodiče. Právo dítěte, je někdy zpochybňováno i např. soudními znalci, kdy poukazují na skutečnost, že sice dítě má toto právo, ale dítě je „velmi ovlivnitelné“ a ztotožňuje se s názory jednoho rodiče proti druhému, proto nelze vždy tento názor dítěte plně akceptovat. V této pozici je postavení opatrovníka též velmi problematické, neboť je tady rozpor tří stran.

Byla bych ráda, kdyby moje bakalářská práce mohla být využita alespoň pro začínající sociální pracovníky v rámci sociálně právní ochrany dětí, neboť z praxe vím, že nejednotnost názoru na samotné rozhodování se často liší nejenom postupem kolizního opatrovníka v regionu, ale především nejednotností rozhodování soudu, ať již prvního či druhého stupně.

Závěrem lze říci, že před celou společností v oblasti ochrany zájmu dítěte jsme hodně dlužni a čeká nás ještě mnoho práce a legislativních změn.

7. Seznam literatury

Holub, M., Nová, H., Sladká-Hyklová, J., *Zákon o rodině, Komentář a předpisy související, 8. aktualizované a doplněné vydání*, podle stavu k 1. 9. 2007, Praha, Linde Praha a.s., 2007

Matoušek, O., a kol., *Základy sociální práce*, Praha, Portál, 2001

Novotná, V., Burdová, E., Brabenec, F., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Komentář, 2. Aktualizované vydání*, Praha, Linde Praha a.s., 2002

Radimský, J., Radvanová, S., a kol., *Zákon o rodině-komentář*, Praha, Panorama, 1989

ÚZ č. 575, *Občanský soudní řád, Soudní řád správní, Rozhodčí řízení, Exekuční řád, Soudní poplatky*, podle stavu k 1. 9. 2006, Ostrava, Sagit a.s., 2006

ÚZ č. 592, *Rodinné právo, Sociálně právní ochrana dětí, Mezinárodněprávní ochrana dítěte, Registrované partnerství*, podle stavu k 20. 11. 2006, Ostrava, Sagit a.s., 2006

ÚZ č. 623, *Rodinné právo, Sociálně-právní ochrana dětí, Mezinárodněprávní ochrana dítěte, Registrované partnerství*, podle stavu k 1. 9. 2007, Ostrava, Sagit a.s., 2007

Instrukce č.j. 142/2007-ODS-Org, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 5.4.2007, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, účinnost 1.10.2007

Zákony onLine- úplná znění zákonů, přehled právních předpisů, (online), Zákon č. 40/1994 sb., <http://www.zakonycr.cz/>

Vláda schválila zřízení Národního úřadu pro zaměstnanost a sociální správu, Sociálně-právní ochrana dětí, <http://www.mpsv.cz/>